

Nașterea universitarului public: Dimitrie Gusti*

Ovidiu Buruiană**

Cuvinte-cheie: migrație academică, Leipzig, Universitatea din Iași, universitar public, sociologie.

Introducere. Observații de metodă și o scurtă perspectivă asupra surselor

În volumul din *Arhiva pentru știința și reforma socială*, anul XIV, din 1936, dedicat împlinirii a 25 de ani de activitate didactică a *Profesorului*, în interiorul unui studiu biobibliografic aparținând lui Gheorghe Vlădescu-Răcoasa¹, asistentul său de la Catedra de Sociologie, este intercalată o fotografie a lui Dimitrie Gusti din momentul ajungerii sale la Universitatea din București. Nu imaginea în sine m-a interesat, deși poza construită a lui Gusti contrastează cu cele ulterioare, devenite cumva o marcă proprie. Ne este înfățișat un intelectual grav și preocupat, cu mâna sprijinindu-i tâmpla stângă, fără ochelarii cu dioptrii mari întâlniți în majoritatea fotografiilor sale interbelice. Acel Dimitrie Gusti din 1920, pasiv și contemplativ, se situează în opoziție cu dinamicul sociolog al altor instantanee, surprins în acțiune, înconjurat de tinerii săi discipoli și de țărani din satele vizitate de echipele studențești ale monografiilor sociologice. Impresie cinematică regăsisibilă chiar în acele ipostaze ceremoniale, încărcate de simbolism, în care Gusti primește distincții sau rostește

* This work was supported by a grant of the Romanian National Authority for Scientific Research, CNCS – UEFISCDI, Project Number PN-III-P-4-ID-PCCF-2016-0131.

** Conf. univ. dr., Facultatea de Istorie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.

¹ G. Vlădescu-Răcoasa, „Profesorul D. Gusti. Viața, opera și personalitatea lui”, în *Arhiva pentru știința și reforma socială* (în continuare, *Arhiva...*), organ al Institutului Social Român, *Omagiu Profesorului D. Gusti. XXV de ani de învățământ universitar (1910-1935)*, II, anul XIV/1936, București, Editura Institutului Social Român, 1936, p. 1070-1092. Fotografia se găsește între paginile 1076 și 1077.

discursuri semnificative la Universitatea din Leipzig, în fața Regelui Carol II, la Academie. Însă textul de sub fotografie, *D. Gusti, în 1920 când este transferat la Universitatea București*, induce în sine un narativ cu privire la evoluția instituțională a lui Gusti, într-o biografie care se oficializează în deceniul patru al secolului XX. Perioadă care înseamnă, de altfel, apogeul instituțional pentru Dimitrie Gusti, el ocupând funcții publice importante politic sau cultural și fiind ales *doctor honoris causa* al mai multor institute și universități occidentale². Utilizarea diatezei pasive, „este transferat”, îmi sugerează o instanță exterioară sociologului, nenumită în cadrul respectiv, care ia decizia mutării în folosul noii comunități naționale. De altfel, în același volum aniversar al carierei, Henri H. Stahl folosește o expresie identică în legătură cu trecerea lui D. Gusti de la Iași la București³. Nu cunosc autorul legendei de sub fotografie; în același timp, sunt conștient că sintagma poate fi doar o trimitere superficială, făcută în limbajul formal al epocii⁴. Însă Gusti personal, locvace în

² Gusti era profesor universitar la București, membru titular al Academiei Române, conducătorul Institutului Social Român, directorul revistelor *Arhiva pentru știința și reforma socială*, *Căminul cultural* și *Sociologie românească*, directorul Casei pentru cultura poporului (din 1922), director al Fundațiilor Culturale Regale (1934), creatorul Muzeului Satului (1936), coordonatorul proiectului *Enciclopedia României* (1938-1943), comisar general al pavilionului României la Expozițiile universale de la Paris (1937) și New York (1939) ș.a. Sociologul român s-a bucurat, de asemenea, de o largă recunoaștere internațională: membru corespondent al Académie des Sciences Morales et Politiques din Paris (doar A. D. Xenopol și N. Iorga deținând dintre români această calitate), „Grand Officier de la Légion d’Honneur”, membru al societăților de sociologie din Praga, Tokio, Londra, Paris, Berlin ș.a.m.d. Vezi Ovidiu Bădina, „Studiu introductiv”, în D. Gusti, *Opere*, I, texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 5-6. Majoritatea lucrărilor privitoare la personajul în discuție sau cele care analizează sociologia românească și școala sociologică de la București conțin, de asemenea, *in extenso*, pozițiile publice ocupate de Gusti și recunoașterea națională și internațională obținută.

³ Cu trimitere la începuturile campaniilor monografice, H. H. Stahl afirma că „în 1925, la cinci ani de când fusese Profesorul Gusti mutat la Universitatea din București [...]” (H. H. Stahl, „Școala monografiei sociologice”, în *Arhiva...*, II, anul XIV, 1936, p. 1137). În același volum al revistei, Mircea Vulcănescu în cel mai consistent studiu dedicat *Profesorului* („Dimitrie Gusti, Profesorul”, în *Arhiva...*, II, anul XIV, 1936, p. 1198-1287) depășește rapid acest moment al mutării la București: „Dimitrie Gusti profesează la Iași până în 1920, când trece la catedra de sociologie, etică și politică dela Facultatea de Litere a Universității din București, unde profesează până astăzi” (p. 1211).

⁴ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 924/1920, f. 60. Vezi și expresia parafrazată într-o cronologie despre Gusti, *Adresa Ministerului Instrucțiunii și Cultelor* din 1 noiembrie 1920, menționând că Dimitrie Gusti este transferat, ca profesor, la Catedra de Sociologie Etică, Politică și Estetică de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din București (Dinu Țenovici *et al.*, *Dimitrie Gusti. 1880-1955*.

general cu privire la formarea și devenirea sa academică, a păstrat, din câte cunosc, tăcerea cu privire la acest moment al numirii sale ca profesor de etică, politică și estetică la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității din capitală. În *Autobiografia* sa, scrisă în 1954, el menționează lapidar transferul la București, ca pe un dat al epocii, faptul depășindu-i biografia și fiind semnat contextual ca slujind unui interes înalt.

Ocuparea catedrei universitare la Iași, în aprilie 1910, fusese resimțită de Gusti mai curând ca un succes parțial. Poziția de profesor la Universitatea moldavă nu-i oferea dorita centralitate și prestigiu în spațiul public, în măsură să-i satisfacă potențialul instituțional și academic. Gusti însuși recunoaște indirect această realitate. Bucureștiul avea veleități de Occident, chiar dacă avea o „vivacitate înșelătoare, exuberanța ușuratică și bogăția aparentă”, în timp ce Iașul îi apărea drept un „oraș *mort* [subl. în text]”. „Rezervă de calitate”, mediul ieșean dăduse „inițiative glorioase”, care, „transplantate la București”, au murit ori au agonizat. Justificând, „fără falsă modestie”, propria decizie de a pleca de la Iași, Dimitrie Gusti individualizează pozitiv doar inițiativa lui de stimulare a studiilor sociale, prin *Asociația pentru Studiul și Reforma Socială*, care luase un avânt deosebit odată cu transferarea la București și devenită Institutul Social Român⁵. Obținerea catedrei de sociologie a Universității bucureștene reprezentase, de altfel, pentru Gusti, împlinirea unei aspirații de tinerețe, o consacrare personală pe care o căutase încă din momentul studiilor făcute în Germania. Student imediat după Război în capitala României Întregite la Filosofie, unde l-a cunoscut însă pe Gusti doar ca examinator, neurmând, propriu-zis, un curs ținut de acesta în proaspăta calitate de profesor titular al Universității, Nicolae Bagdasar rememora că sociologul ieșean își dorise enorm mutarea la București. Cu posibilități reduse de afirmare științifică și publică la Iași, lipsit de resurse materiale, Gusti a urmărit cu tenacitate și perseverență ocuparea unei Catedre în centrul politic, economic și cultural al societății. În 1920, aureola de membru titular al Academiei Române și prestigiul pe care îl avea de lider al unei

Cronologia vieții și operei, București, Editura Bibliotecii Centrale Universitare Carol I din București, 2014, p. 59). Critic al fostului magistr, Nicolae Bagdasar folosește același limbaj, „când D. Gusti a fost transferat de la Iași la București (1920)”, posibil însă o deprindere din perioada în care fusese membru al grupului Gusti (Nicolae Bagdasar, *Opere*, vol. I, *Amintiri*, ediție îngrijită de Rodica Pandele și Gh. Vlăduțescu, postfață și note de Gh. Vlăduțescu, București, Editura Academiei Române, 2006, p. 91; *Ibidem*, vol. II, *Portrete*, p. 209).

⁵ D. Gusti, *Opere*, vol. V, texte stabilite, comentarii, note, documente de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1971, p. 28.

grupări ce oferea o perspectivă științifică de modernizare a societății, *Asociația pentru Studiul și Reforma Socială*, l-au făcut să depășească aspectele nu foarte morale ale „fugii” din orașul lui natal, al părăsirii Universității de aici, unde era totuși decan al Facultății de Litere și Filosofie, pe de o parte, și ale ocupării unei catedre care nu era propriu-zis vacantă⁶. Sociologul și filosoful venit de la Iași avea însă titluri „care nu puteau să nu ne impună”, constata Nicolae Bagdasar⁷. Cariera lui Gusti, prestigioasă oricum și până atunci sub raport academic și științific, sprijinul direct al lui Vasile Pârvan, precum și rolul prezumtiv de actor al transformărilor sociale în acel început al României Mari l-au determinat pe Dimitrie Onciul, decanul Facultății de Litere și Filosofie a Universității din București, să salute numirea profesorului ieșean la București. În același an, Seminarul de Sociologie, Etică și Estetică anunțat de Gusti primea un buget de 5.000 de lei, sumă consistentă în acele timpuri⁸.

Studiul de față nu semnifică, *à rebours*, un „proces de imoralitate” făcut lui Dimitrie Gusti, inutil profesional ca demers istoriografic. Preocupat mai curând să înțeleg și nu să judec faptele din trecut, îmi propun să-l recuperez pe Gusti ca personaj istoric și academic în perioada formării sale pentru acțiunea publică în domeniul cultural și social.

„Mai mult decât fondatorul unei școli științifice”, „o adevărată instituție în care se împlinește un proiect cultural național”, după cum îl caracterizează antropologul Vintilă Mihăilescu⁹, Dimitrie Gusti sugerează imensitatea unui personaj care umple scena publică și culturală interbelică. Ca program, demers și rezultate, el se regăsește în proximitatea lui Titu Maiorescu, Constantin Stere, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu ș.a., dar fără contestările și eșecurile majore pe care aceștia le-au cunoscut (dacă exceptăm, raportat la Gusti, cazul Petre Andrei). Înfățișat deseori ca un „pedagog al națiunii” (Stanciu Stoian)¹⁰, implicarea sa, ca inspirator și

⁶ Discipol al lui Gusti inițial, dar dezamăgit ulterior de caracterul lui Gusti, filosoful Nicolae Bagdasar arăta că transferul, făcut cu sprijinul lui Vasile Pârvan, „avusese ceva anormal în sine”, întrucât catedra de sociologie, etică și estetică nu devenise vacantă prin pensionarea sau decesul titularului, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, ci prin mutarea acestuia, împotriva voinței lui, la altă catedră, cea de pedagogie (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 209).

⁷ *Ibidem*.

⁸ Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 60.

⁹ Vintilă Mihăilescu, „Despărțirea de Gusti. O perspectivă antropologică”, în Maria Larionescu (coord.), *Școala sociologică de la București. Tradiție și actualitate*, București, Editura Metropol, 1996, p. 49.

¹⁰ Stanciu Stoian, *D. Gusti. Reformatorul școlar și pedagogul*, extras din revista *Căminul Cultural*, București, Tip. Române Unite S.A., 1937, p. 5; dubla realitate, de

organizator cultural¹¹, îmbracă multiple ipostaze ale societății românești de după război, o îmbinare a dimensiunii academice și a acțiunii sociale nemijlocite. El rămâne, mai ales, ca un creator de școală, evident „școala lui” (Henri Stahl)¹², care s-a suprapus peste școala română de sociologie. Gusti a produs o ruptură epistemică în domeniu, sociologia românească fiind până la el o activitate de catedră care nu se făcea pe teren, ci la Catedră. Există pe alocuri, inevitabil, o saturație de Gusti, în sensul lui Al. O. (Păstorel) Teodoreanu, care-l întâlnește la Eforie și nu se poate abține, excedat de titlaturile ce i se aduceau, chiar de către chelneri care i se adresau cu „exceleță”, să nu ridiculizeze întâlnirea sub formula „stratosfera la doi pași”¹³.

Preponderența afirmativă sub raport cultural a lui Dimitrie Gusti nu a fost însoțită de o biografie istorică profesională a lui. Recuperările meritorii venite dinspre discipolii lui Gusti sau dinspre sociologii de după 1990, în dorința reconfigurării academice a propriului domeniu de cunoaștere plecând de la figura inaugurală a *Profesorului*¹⁴, lasă multe episoade

„sociolog” și „educator”, îl făcea pe Gusti potrivit pentru pregătirea tineretului, dincolo de ipostaza de reformator școlar; din sociologie – știință a realității sociale privită prin prisma totului social, deriva și rolul lui de pedagog al națiunii, consideră apologetii lui.

¹¹ După Mircea Vulcănescu, Gusti „era în primul rând un mare organizator al științelor și al acțiunii sociale românești”, „un mare *animator* [subliniere în text] al vieții noastre culturale” (Mircea Vulcănescu, *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*, ediție îngrijită de Marin Diaconu, București, Editura Eminescu, 1998, p. 75). Vezi și Dan Dungaciu, pentru care Gusti a fost unul din cei mai mari creatori de instituții, în *Elita interbelică. Sociologia românească în context european*, București, 2003, p. 18.

¹² Henri H. Stahl, „Dimitrie Gusti. Personalitatea și opera”, în *Dimitrie Gusti. Studii critice*, coordonator Henri H. Stahl, Editura Științifică și Enciclopedică, 1980, p. 9. Vezi și Paula Herseni, *Publicațiile Școlii Sociologice dela București. Bibliografie*, extras din volumul *Îndrumări pentru Monografiile Sociologice*, București, 1940, p. 3: „Dela o vreme apare tot mai des în publicistica de specialitate (dela noi și din străinătate) termenul de «Școala sociologică dela București», prin care se înțelege «Școala Gusti»”.

¹³ Scrisoarea este nedată (unde va fi în anii '30). Vezi *Scrisori către Al. Rosetti (1916-1968)*, ediție îngrijită cu prefață, note și indice de Al. Rosetti, postfață de Vasile Nicolescu, București, Editura Minerva, 1979, p. 404.

¹⁴ Există o construcție atât memorialistică, cât și academică a lui Gusti, consacrat din perspectiva unei acțiuni culturale: Ovidiu Bădina, *Dimitrie Gusti. Contribuții la cunoașterea operei și activității sale*, București, Editura Științifică, 1965; Ovidiu Bădina, Octavian Neamțu, *Dimitrie Gusti. Viața și personalitatea*, seria „Oameni de seamă”, București, Editura Tineretului, 1967; Pompiliu Caraion (ed.), *Sociologia militans. Școala Sociologică de la București*, vol. I și II, București, Editura Științifică, 1971; H. H. Stahl (coord.), *op. cit.*, 1980; Constantin Marinescu, *Dimitrie Gusti și școala sa. Însemnări, evocări*, București, Editura Felix Film, 1995; Maria Larionescu (coord.), *op. cit.*; Ion Zamfirescu, „Dimitrie Gusti”, în *Oameni pe care i-am cunoscut*, București, Editura Eminescu, 1989, p. 7-21; Zoltan Rostaș, *Monografia ca utopie. Interviu cu H. H. Stahl (1985-1987)*, București, Editura Paideia, 1999; Idem, *Atelierul gustian. O*

din biografia lui Gusti care necesită, după mine, reveniri cel puțin parțiale. Plecând de la surse nu neapărat inedite, precum documentele din Arhiva Universității din Iași, Fondul Facultății de Litere și Fondul Rectorat, memorialistica și corespondența unor personaje contemporane, prezenta cercetare vizează, cu precădere, restituirea istorică a evoluției sociologului în anii 1910-1920, perioada ieșeană a unui Gusti matur, format intelectual și orientat profesional, după studiile universitare strălucite din Germania și Franța. Dimitrie Gusti se născuse la Iași, copilărise și învățase aici până la 19 ani, înainte de a pleca spre învățare științifică în străinătate. Această a doua etapă la Iași, nevoie oarecum, poate fi definită în biografia gustiană drept fondatoare, un timp în care începe să conteze academic și al începuturilor lui publice în spațiul românesc. Este totodată un deceniu al încercărilor pentru el, al testării metodei și impunerii ca personaj crucial pentru dezvoltarea unui domeniu științific în România, sociologia, și a unui tip de acțiune socială, prin *Asociația pentru Studii și Reforma Socială* și publicația care a însoțit-o, decisive din perspectiva demersului său de cunoaștere. La finalul perioadei ieșene, chiar dacă nu devenise o figură publică majoră, în măsură să influențeze hotărâtor realitatea socială, profesorul Gusti era totuși o personalitate recunoscută, decanul Facultății de Litere și Filosofie a Universității, membru corespondent, din 1918, și titular, un an mai târziu, al Academiei.

În abordarea mea nu sunt interesat de sistemul sociologic al lui Dimitrie Gusti. Trimiterile limitate din text cu privire la preocupările lui științifice au rolul de a da substanță biografiei unui intelectual public evoluând în circumstanțele complicate ale României începutului de secol XX. Înțelegerea contextuală a lui Dimitrie Gusti ca personaj, forma legitimă astăzi a biografiei istorice¹⁵, apelează astfel la istoria institu-

abordare organizațională, București, Editura Tritonic, 2005; Mircea Vulcănescu, *op. cit.*; Marin Diaconu, *Școala sociologică a lui Dimitrie Gusti*, București, Editura Eminescu, 2000; Claudiu Langa, *Pedagogia socială a lui Dimitrie Gusti*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2009; Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.* ș.a.

¹⁵ Despre biografie și discurs istoriografic, cu individul și contextul care se lămuresc reciproc, în Lois W. Baner, „Biography as History”, în *American Historical Review*, vol. 144, no. 3/June 2009, p. 579-586; Robert I. Rotberg, „Biography and Historiography: Mutual Evidentiary and Interdisciplinary Considerations”, în *Journal of Interdisciplinary History*, vol. 40, no. 3: *Biography and History: Inextricably Interwoven*, winter 2010, p. 305-324; Roderick J. Barman, „Biography as History”, în *Journal of the Canadian Historical Association/Revue de la Société historique du Canada*, vol. 21, no. 2: *The Biographical (Re)Turn*, 2010, p. 61-75 etc. Despre contextul care autorizează o biografie în Pierre Bourdieu, „Iluzia biografică”, în Idem, *Răzuni practice. O teorie a acțiunii*, traducere din limba franceză de Cristina și Costin Popescu, București, Editura Meridiane, 1999, p. 58-65.

țională, a Universității ieșene în principal, a învățământului superior românesc din perioadă, și la istoria locală, a Iașului și a decăderii lui sub aspect administrativ, politic sau cultural. În același timp, impunerea publică a lui Gusti nu poate fi înțeleasă, din punctul meu de vedere, fără trimiterea la acel *grup de prestigiu*¹⁶, format în anii studenției din Germania, avându-l drept lider pe Vasile Pârvan și cuprinzându-i, în afara lui Gusti, pe Traian Bratu, Ion Ursu, Marin Simionescu-Rîmniceanu și, mai târziu, Virgil Madgearu, pe care sociologul îl cunoscuse la Leipzig, la seminarul lui Bücher. Ei erau convinși de rolul lor social viitor în România, considerându-se „nu numai deștepți, ci de-a dreptul geniali”¹⁷. Aglutinați în jurul unor valori intelectuale, culturale și sociale, acești tineri nu au exprimat, spre deosebire de Titu Maiorescu, P. P. Carp și *Junimea* în secolul XIX¹⁸, orientări politice ferme – deși toți au fost legați de țărănismul postbelic – sau forme asociaționiste precise. O anumită coeziune a existat între ei. Similar Junimii odinioară, membrii grupului au format, distorsionând piața ideilor și valorilor, o rețea de promovare reciprocă, de ocupare a unor poziții instituționale cheie în perspectiva accesului la resurse, a normării participării la câmpul cultural și, finalmente, a reorganizării societății. De altfel, Titu Maiorescu și angajamentul lui în structurarea spațiului public sunt, după mine, modelul cel mai apropiat de proiectul și activitatea lui Gusti. Care a respins însă tiparul elitar/olimpian maiorescian în dauna abordării sociale. În dependență de formația lui academică, Dimitrie Gusti a dorit transformarea societății prin știința și practica sociologiei.

Discuția despre Dimitrie Gusti ca profesor al Universității din Iași, la Catedra de Istoria filosofiei antice și de etică (morală) a Facultății de Litere și Filozofie, cuprinde astfel multiple contexte istorice și intelectuale.

¹⁶ Conceptul a fost teoretizat odinioară de Max Weber, ca *grup de status* (*Economy and Society. An Outline of Interpretative Sociology*, vol. I, edited by Guenther Roth and Claus Wittich. University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1978, p. 305-306), și de Pierre Bourdieu („Forms of Power and their Reproduction”, în *The State Nobility*, Cambridge, Polity Press, 1996). La noi, termenul a fost utilizat excesiv de Sorin Adam Matei într-o lucrare cu mare impact mediatic la un moment dat, *Boierii minții: intelectualii români între grupurile de prestigiu și piața liberă a ideilor*, București, Editura Compania, 2004, p. 7-8 și 14-16 (pentru teoretizarea conceptului).

¹⁷ După cum îi parafrazează Vasile Pârvan lui Traian Bratu, cuvintele rostite de acesta în Germania, pe când erau la studii; scrisoare din 19 decembrie 1909, în Vasile Pârvan, *Correspondență și acte*, ediție îngrijită, cu introducere, note și indice de Alexandru Zub, București, Editura Minerva, 1973, p. 89.

¹⁸ Sorin Alexandrescu, „Junimea – discurs politic și discurs cultural”, în Idem, *Privind înapoi, modernitatea*, București, Editura Univers, 1999, p. 47-87.

Universitarul public Dimitrie Gusti necesită, după mine, înfățișarea unei preistorii a lui, care circumscrie formarea intelectuală în Germania.

1. Formarea intelectuală a lui Dimitrie Gusti în mediul german. Grupul de „prietenii” și asumarea unui rol public

Scrisă în 1954, după cum Gusti însuși menționează, *Autobiografia ca autosociologie a unei vieți. Ultima lecție dintr-un sistem propriu de gândire* este plasată sub puternica emoție a aniversării jubiliare a 50 de ani de la apariția tezei lui de doctorat la Facultatea de Filozofie a Universității din Leipzig (în 1904), publicată, după dorința expresă a îndrumătorului său de doctorat, profesorul Wilhelm Wundt, în fruntea a două numere consecutive din cea mai veche și importantă revistă de filozofie și sociologie „nu numai din Germania”, *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*¹⁹. Gusti nu a dorit să elaboreze o lucrare memorialistică, marcată de subiectivism, ci, „dintr-o datorie față de studenții săi”, o autoevaluare obiectivă și științifică (sensul primar al termenului de „autosociologie”). Însă *mărturiile* sale reprezintă, mai curând, o istorie canonică a formării sale intelectuale și universitare în Germania. Nu știu în ce măsură însemnările trebuiau să fie mai numeroase, să acopere și activitatea lui nemijlocită de după 1910. Există trimiteri la perioada interbelică și notițe de la cursurile de după 1945. Redactate în deceniul comunizării societății românești, unul al supraviețuirii personale, Gusti s-a autocenzurat fără îndoială, iar limbajul lui mărturisește rigorismul epocii. Finalmente, textul oferă, cu precădere, o expunere a vieții lui Gusti ca student la Berlin și Leipzig, cu unele incursiuni în copilăria sa și în acțiunile sale de după 1918. O anume identitate între notațiile lui târzii și amintirile despre *Profesor* ale discipolilor săi arată că acesta li se confesase anterior, conotând perioada studiilor ca esențială pentru devenirea sa²⁰.

Formația universitară a lui D. Gusti impresionează ca proiect și demersuri, făcute preponderent într-o Germanie aflată la apogeul prestigiului său academic și, secundar, timp de un semestru, în Franța. Secolul

¹⁹ În D. Gusti, *Opere*, V, p. 7-8. Titlul complet al tezei era *Egoismus und Altruismus. Zur soziologischen Motivation des praktischen Wollens*, p. 130 și urm. Vezi lucrarea tradusă de Grigore Popa în D. Gusti, *Opere*, II, texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1969, p. 41-93.

²⁰ Vezi mai ales la Henri H. Stahl, „Dimitrie Gusti. Personalitatea și opera”, în Henri H. Stahl (coord.), *op. cit.*, 1980, p. 12-15.

al XIX-lea românesc este dominat de un model intelectual care privilegiază pentru tinerii din spațiul „modernizării întârziate”²¹ formarea în universitățile din Europa vestică. Pregătirea universitară și diploma obținută afară îți confereau recunoaștere într-o societate românească aflată în continuă așezare după șabloanele lumii occidentale²².

Studiile urmate de Dimitrie Gusti în Germania sunt îndeobște cunoscute, făcând obiectul tuturor exegeților vieții și operei viitorului savant. Impresionează ruptura lui de familie și de Iași, Gusti fiind student în anul preparator al Facultății de Litere și Filozofie a Universității din orașul lui natal, în ceea ce sociologul definește memorialistic drept *chemarea*. Rafinându-și intelectual amintirile, ne este înfățișat un Dimitrie Gusti răzvrătit în raport cu un tată dominator, un inadaplat la romantismul desuet, dominant în mediile culturale românești de la finalul secolului XIX, precum și un revoltat față de letargia intelectuală sufocantă din oraș. Similar altor membri ai elitei românești a timpului, tânărul Gusti își dorea să învețe în străinătate. Lecturile și, mai ales, prestigiul de care se bucurau statul și cultura germană la finalul secolului XIX l-au hotărât pentru Berlin ca destinație a studiilor sale. El afirmă deschis că „a crescut în admirația unei Germanii fertile în genii și în talente din cele mai variate”²³. Germania ca spațiu formator intelectual nu a fost doar opțiunea lui Gusti. După 1870, reprezentarea germanilor ca un popor de elită, de la care se putea învăța, progresul lor material, dar mai ales preeminența științifică a lumii universitare germane se împleteau cu opțiunile geo-

²¹ Pentru acest termen, vezi Daniel Chirot, *Schimbarea socială într-o societate periferică. Formarea unei colonii balcanice*, cu o prefață a autorului pentru ediția în limba română, traducere și postfață de Victor Rizescu, București, Editura Corint, 2002, mai ales p. 252-260.

²² După C. Rădulescu-Motru, „oricine avea un titlu universitar, mai ales luat în străinătate, găsea înaintea sa cariera deschisă gata” (C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri*, ediție de Valeriu Râpeanu și Sanda Râpeanu, cuvânt înainte, note și comentarii de Valeriu Râpeanu, București, Editura Minerva, 1990, p. 69). Chiar fetișizată, diploma din Occidentul meritocratic constituia un atestat indiscutabil al competențelor intelectuale și era garantul reușitei sociale; vezi lucrarea lui Lucian Nastasă, *Itinerarii spre lumea savantă. Tineri din spațiul românesc la studii în străinătate (1864-1944)*, Cluj-Napoca, Editura Limes, 2006, p. 70-94 („Universitățile occidentale și formarea elitei intelectuale românești. Mirajul Europei și funcțiile simbolice ale *peregrinării academice*”) și studiul mai recent al aceluiași istoric al lumii academice românești, „Universitățile occidentale și formarea elitei intelectuale românești. Repere asupra migrației studențești și a transferurilor culturale (1864-1948)”, în Mihai Dinu Gheorghiu, Mihăiță Lupu (coordonatori), *Mobilitatea elitelor în România secolului XX*, prefață de Victor Karady, Pitești, Editura Paralela 45, 2008, p. 60-108.

²³ D. Gusti, *Opere*, V, p. 33-34 și p. 306.

politice ale elitei românești²⁴. Viitorul filosof Nicolae Petrescu, student în Germania în acei ani, considera profesorii germani drept

[...] cei mai pregătiți să împărtășească altora rezultatele din ce în ce mai numeroase ale diferitelor discipline. Prin modul lor de a cerceta fenomenele, ei se impuseseră lumii întregi [...] deși nu urmăam decât propriile mele convingeri, mă găseam integrat în curentul de opinie care prevala atunci în țara noastră. Suna mai bine și mai serios de a fi *student la Berlin* [subliniere în text] decât student la Paris sau la Viena²⁵.

La rândul lui, C. Rădulescu-Motru, inițial student la Paris, unde se bucură mai curând de farmecul *Orașului-Luminilor*, era trimis de profesorii săi să se specializeze tot în universitățile germane²⁶.

²⁴ Justificând, după Război, opțiunea personală de *peregrinatio academica*, dar susținând și rolul major al Universității pentru societățile moderne, Gusti colporta formula din februarie 1871 a lui Boutmy, întemeietorul École libre de sciences politiques din Paris, că Universitatea din Berlin este cea care a triumfat la Sedan („Institutul Social Român. După zece ani de lucru”, în D. Gusti, *Opere*, III, p. 69). Pentru politica de acordare a burselor în străinătate (Lucian Nastasă, *op. cit.*, 2008, p. 84). În a doua jumătate a secolului XIX, cei care impuneau agenda publică în societatea românească, Mihail Kogălniceanu, Titu Maiorescu, P. P. Carp, M. Eminescu, A. D. Xenopol, N. Iorga, Simion Mehedinți, C. Rădulescu-Motru ș.a., aveau o pregătire academică în mediul german. Este o părăsire a tradiției „pașoptiste” de educare la universități franceze. Creșterea în adâncime a imaginii țărilor germane și a locuitorilor lor în conștiința românilor în Dumitru Hâncu, „Noi” și germanii „noștri”. 1800-1914. *Un studiu imagologic urmat de tablouri dintr-o lume care a fost*, București, Editura Univers, 1998, p. 54-78. Vezi, de asemenea, Lucian Boia, *Germanofilia*, București, Editura Humanitas, 2009; H. H. Stahl, „Geneza sistemului de sociologie, etică și politică, al profesorului Dimitrie Gusti”, în *Sociologie românească*, serie nouă, anul I, 1990, nr. 1-2, p. 13 (în continuare, H. H. Stahl, „Geneza...”).

²⁵ Nicolae Petrescu, *Memorii*, vol. I, *Plăcerea de a trăi pe alte meridiane*, ediție îngrijită și prefăcută de I. Opreșan, București, Editura Vestala, 2004, p. 114-115. Pentru o bună acoperire memorialistică a celor care au studiat în Germania, vezi Lucian Nastasă, *op. cit.*, 2006, p. 211-262 („Tentațiile universităților prusace”). Asta în pofida lui Christophe Charle, care identifică o criză a modelului universitar german/prusian la sfârșitul secolului XIX: Christophe Charle, „Patterns”, în *A History of the University in Europe*, vol. III, *Universities in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries (1800-1945)*, Walter Rugg editor, Cambridge University Press, 2004, p. 57-61.

²⁶ El făcea, de altfel, o comparație între mediul universitar francez și cel german la sfârșitul secolului XIX, favorabilă Germaniei, prin deschidere spre „știința pură” (C. Rădulescu-Motru, *op. cit.*, p. 40-48). Și pentru elevii lui Gusti, profesorul lor, format în școala filosofică germană, era intimidant, fiind superior oricare ar fi fost problema pusă în discuție în domeniul științelor sociale (H. H. Stahl, *Amintiri și gânduri... din vechea Școală a „monografiilor sociologice”*, București, Editura Minerva, 1981, p. 35; în continuare, H. H. Stahl, *Amintiri...*).

a) Pregătirea academică a lui Gusti. Din perspectiva lui Gusti, *rupturii* i-a urmat, așadar, etapa a doua a formării sale, definită de el drept *Căutarea. 1899-1910*, în care se descrie ca student la Universitățile din Berlin și din Leipzig. Este partea cea mai extinsă a *mărturiilor*, cu prezentarea vieții universitare, a profesorilor pe care i-a urmat la cursuri și seminarii, a succeselor academice. La Universitatea din Berlin și, ulterior, la cea Leipzig, Gusti a studiat cu filosoful Friedrich Paulsen, cu psihologul Wilhelm Wundt (la Institutul de psihologie experimentală înființat de acesta), cu istoricul Karl Lamprecht și cu economistul Karl Bücher (cel care conducea Seminariile unite de științe de stat), cu geograful și etnologul Friedrich Ratzel, având, de asemenea, bune legături cu filosoful și cunoscutul editor academic Paul Barth. În 1904, el obținuse doctoratul în mod strălucit la Universitatea din Leipzig, avându-l îndrumător pe W. Wundt, din comisie făcând parte Karl Lamprecht și Karl Bücher²⁷. După publicarea tezei în revista condusă de Barth (1904), validat astfel științific, Gusti a dorit să-și continue pregătirea în Drept, considerat de el o știință a societății și a omului. Reîntors la Berlin ca student, el a frecventat, din 1905, lucrările seminarului de științe de stat, aflat sub direcția lui Gustav von Schmoller, și, mai ales, seminarul de criminalistică de sub conducerea profesorului Franz Ritter von Liszt, lucrând cu renumitul jurist criminalist și reformator al dreptului internațional la un al doilea doctorat în științe juridice. Episodul revenirii la Berlin și a înscrierii la Drept rămâne unul neclar în biografia și autobiografia lui, nu doar pentru faptul că Dimitrie Gusti înregistrează, în 1907, un eșec academic neașteptat la examinarea orală de susținere a cercetării doctorale. Lovitura primită l-a afectat psihologic pe Gusti în toate aspectele personalității sale: a autoreprezentării intelectuale, a planurilor intime, aspectul științific fiind întrețesut pentru Gusti de presupusa lui logodnă cu Elsa, fiica profesorului von Liszt, a perspectivelor lui academice în mediul german, spulberate acum, și, secundar, în societatea românească. Pentru Vasile Pârvan, retragerea lui Gusti de la doctorat îi putea reduce șansele la examenul de la universitatea din Iași²⁸. Motivația însăși a acestor studii rămâne neclară, chiar dacă Gusti justifică rămânerea la Berlin prin

²⁷ Reflecția lui Gusti este concentrată sub titlul *Un examen de doctorat la început de veac...* (D. Gusti, *Opere*, V, p. 130-133). Vezi și Ovidiu Bădina, „Introducere”, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 22 etc.

²⁸ Gusti face obiectul schimbului de scrisori dintre Vasile Pârvan și Marin Simionescu-Rîmniceanu. „Păcat de el”, scrie Pârvan către Rîmniceanu de la Berlin, pe 12 iulie 1909 (Vasile Pârvan, *Correspondență și acte...*, p. 389). Subiectul Gusti revenea în corespondența dintre cei doi în 15 august 1909, tot de la Berlin (*Ibidem*).

rațiuni strict științifice de cunoaștere complexă a societății prin sociologia dreptului²⁹. Dorința de a obține o diplomă de doctor și în domeniul juridic, care i-ar fi permis să practice avocatura în țară, îmi sugerează o presiune a părinților lui, cei care l-au susținut financiar, cel mai probabil, în toată lunga perioadă de studenție. Cunoaștem, de altfel, puține lucruri certe despre resursele materiale cu care Gusti și-a acoperit pregătirea universitară. Nu a avut o bursă din partea statului român, iar hotelurile și pensiunile la care a locuit denotă, mult timp, o anume bunăstare. În timp, după 1907, el pare să sufere de anumite lipsuri bănești. Surmenat după eforturile intense consacrate cercetării, afectat de griji materiale și marcat de incertitudini, Gusti îi solicita în 1909 prietenului său de la Iași, George T. Kirileanu, în acel moment magistrat în oraș, un împrumut bănesc³⁰.

În pofida acestui fragment biografic mai curând confuz, *memoriile* științifice trimise Ministerului Instrucțiunii și Cultelor în 1907 și 1909, în momente în care viza postul de profesor agregat la Universitatea din Iași, arată anvergura pregătirii sale academice și profesionale, cu texte și recenzii publicate în marile reviste germane de specialitate și cu studii de interes regional, referindu-mă aici mai ales la materialul despre chestiunea Dunării, din *Preussische Jahrbücher*, un periodic al Ministerului de Externe al Germaniei³¹.

²⁹ Gusti îi scria lui Traian Bratu, pe 6 septembrie 1906, că studiază dreptul, „știință pe cât de vastă și complicată, când o iei în serios, pe cât de ușoară când o înveți pentru examen” (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 44).

³⁰ Într-o scrisoare din 11 noiembrie 1909, Dimitrie Gusti îi menționa lui G. T. Kirileanu nevoia de a se interna în sanatoriul Elgersburg, din Turingia, pentru a-și trata astenia. Cererea de ajutor financiar era însoțită de rugămintea de a păstra discreția asupra subiectului față de părinții lui. Kirileanu i-a împrumutat o sumă de 312,50 lei. Pomenită în Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 47-48, eu nu am identificat însă epistola în G. T. Kirileanu, *Correspondența*, ediție îngrijită de Mircea Handoca, București, Editura Minerva, 1977. Prietenia lui Gusti cu Kirileanu data din acel an de studenție de la Iași a viitorului sociolog. În 17 februarie 1944, cu ocazia alegerii lui Gusti ca președinte al Academiei Române, Kirileanu își reamintea de „tinerelul student” Gusti din Iași, cu care desfășura activități studențești la sate, sub conducerea lui A. D. Xenopol. De altfel, i se adresa cu apelativul „iubite vechi prieten” (*Ibidem*, p. 99).

³¹ D. Gusti, *Opere*, V, p. 195-203 și 215-220. Studiul în sine, *Die Donaufrage*, în D. Gusti, *Opere*, vol. IV, p. 179-196. În textul din 1907, Dimitrie Gusti își potențează imaginea încă din titlu, prin menționarea calității academice: doctor în filozofie de la Universitatea din Lipsca, doctorand în Drept de la Universitatea din Berlin, *Memoriul prezentat onor Ministeriu al Cultelor și al Instrucțiunii Publice, cu prilejul candidării la catedra de istoria filosofiei antice, etică și sociologie, de la Facultatea de litere din Iași, potrivit dispozițiilor respective din Legea învățământului secundar și superior*. Datat 1 decembrie 1907, actul apare ca trimis, de la Berlin – Charlottenburg. Candidatura din 1909 fusese susținută, de asemenea, de *Memoriul prezentat onor Ministeriu al Cultelor și al Instrucțiunii Publice, cu prilejul candidării la catedra de istoria filosofiei antice*,

b) Modelul de intelectual/universitar public. Există un al doilea registru al formării lui D. Gusti în Germania, legat de preluarea unui model intelectual de acțiune publică bazat pe utilitatea socială a științelor în general. Peste ani, Henri Stahl afirmă cu tărie referindu-se la Gusti că formația lui științifică și reprezentarea asupra societății s-a făcut în mediul german, sub dubla influență a vieții sociale și a celei intelectuale din Germania de la începutul secolului XX. Perioadă în care, urmând evoluția țării înspre statutul de superputere mondială, Universitatea germană impresiona prin expansiunea culturii științifice și filosofice, mai ales în științele sociale, a istoriei, lingvisticii, antropologiei³². Din lunga retrăire confesivă a lui Gusti răzbate orientarea lui spre latura practică a materiilor studiate. „Voința de cunoaștere”, „dorința și trebuința avidă de certitudine”, „setea nesecată de adevăr în general” sunt legate „de adevărul social în special”³³. Gusti clasifică indirect profesorii pe care i-a întâlnit, orientându-se spre cei voluntariști, implicați în transformarea socială, și respingând savanții de Catedră. Referindu-se la profesorul Friedrich Paulsen de la Berlin, gânditor atât de important ca teoretician al cunoașterii, dar și ca etician sau ca pedagog, tânărul student român aprecia faptul că filosoful german „profesa nu morala abstractă, ci o morală trăită, vie, actuală”³⁴. Nemulțumirea față de profesorii de la Facultatea de filosofie din Berlin l-a condus spre Leipzig, unde strălucea Wilhelm Wundt, creatorul noii psihologii voluntariste, preocupat de înțelegerea naturii omului³⁵, unde se găseau istoricul Karl Lamprecht, inițiatorul „Kulturgeschichte” (istoriei culturale), o abordare sociopsihologică a trecutului³⁶, geograful și etnologul Friedrich Ratzel, întemeietorul geografiei umane, sau economistul Karl Bücher³⁷.

etică și sociologie, de la Facultatea de litere din Iași, potrivit dispozițiilor respective din Legea învățământului secundar și superior, 1909, 12 p. Vezi acest Memoriu din septembrie 1909, tot de la Berlin – Charlottenburg, în D. Gusti, Opere, I, p. 518-523. Pentru discuția textelor, Ovidiu Bădina, Introducere, în D. Gusti, Opere, vol. I, p. 26-28, cu prezentarea detaliată a activității academice, universitare și de seminar, pe de o parte și a activității literar-științifice.

³² H. H. Stahl, „Geneza...”, p. 13-14.

³³ D. Gusti, *Opere*, V, p. 177.

³⁴ H. H. Stahl, *Amintiri...*, p. 45.

³⁵ Vezi impactul uriaș al lui Wundt asupra lui C. Rădulescu-Motru, *Mărturisiri...*, p. 45-47: „[...] în Wundt am găsit, în sfârșit, profesorul care îndeplinea ambele condiții: prestigiu ca profesor și gândire bogată ca filosof”; în jurul lui, „atmosfera de gândire pură, obiectivă”.

³⁶ D. Gusti, *Opere*, V, p. 113-116.

³⁷ *Ibidem*, p. 51-52. Pentru Bucher, vezi mai ales p. 121-127, cu subtitlul *o lecție de neuitat*.

Predomină astfel în formarea lui Gusti renunțarea la concepția abstractă asupra vieții, „transcendentă”, kantiană, pentru a veni în contact cu problemele ei reale, vii, și ale organizării sociale de fapt; „a câștiga astfel adevăratul sens și justa valoare a vieții”, scrie Gusti la un moment dat, conștient că „se pregăteau schimbări mari și rapide, războaie și revoluții în politica și viața socială a timpului”³⁸. Gusti preia, astfel, sub influența lui Paulsen și a concepției lui de „philosophia militans” (plecând de la medievalul *ecclesia militans*), tipul de universitar ca „educator al națiunii”, sugestiv pentru școala de gândire germană de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Recent constituită ca stat modern, Germania i-a oferit lui Gusti, după Henri H. Stahl, un model de înțelegere a organizării coerenței sociale prin politica statală activă³⁹. Același discipol gustian afirma că, prin contactul cu realitățile sociale concrete și refuzul metafizicii de fraze goale, prin monografia sociologică a satelor, Gusti își propunea să edifice știința modalității prin care națiunea românească se putea constitui ca formă de stat modern⁴⁰.

c) Grupul de prieteni. Șederea îndelungată la studii în Germania a presupus multiple interacțiuni sociale atât cu profesorii și studenții germani, pe care Gusti îi individualizează adeseori în *Autobiografia* sa, cât și cu colegii români aflați la studii în capitala Imperiului. Față de aceștia din urmă, Dimitrie Gusti păstrează mai curând discreția, fapt care îmi indică o competiție implicită pentru posibilele poziții instituționale la întoarcerea în România⁴¹. Gusti surprinde și prin imprecizia referirilor la perspectivele sale. În mod evident, situația lui de student, chiar convins de propria valoare academică și de cunoașterea sa profesională, lăsa viitorul deschis. Însă, adeseori, în literatura sa memorialistică ni se dezvăluie un Gusti dezorientat, nehotărât; orientat spre știință și spre stilul de viață din străinătate, atras de propunerea profesorului Schmoller de a se abilita la Universitatea din Berlin, dar, în același timp, evocând o propunere făcută

³⁸ *Ibidem*, p. 178-179.

³⁹ H. H. Stahl, „Geneza...”, p. 14 și 27. Stahl afirmă că și titlul revistei *Arhiva...* purta semnul culturii germane: cunoaștere și acțiune (*Ibidem*, p. 38).

⁴⁰ H. H. Stahl, „Premisele școlii românești de sociologie”, în *Sociologie Românească*, s.n., anul II, 1991, nr. 5-6, p. 326-328. Vezi și D. Gusti, *Opere*, V, p. 223-224.

⁴¹ Gusti a generat portrete „memorialistice” puternic negative, concordante în a-l prezenta ca afectat la vorbă și gesturi, duplicitar, ipocrit, animat de falsă politețe care indica în fapt distanța, egoismul sociologului. N. Petrescu sintetizează personajul în sintagma „atât de occidental în aparență și atât de oriental în realitate” (Nicolae Petrescu, *Memorii*, vol. II, *În vâltoarea vieții românești*, ediție și prefață de I. Oprișan, București, Editura Vestala, 2004, p. 18-19). Vezi și Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 212-214).

din țară, fără a ne oferi vreun indiciu despre sursa invitației, pentru a candida la o catedră vacantă la Universitatea din Iași. Este o falsă dilemă, chiar dacă Gusti ni-l prezintă dramatic pe scriitorul I. L. Caragiale, auto-exilat în capitala Germaniei și de a cărui prietenie s-a bucurat, ca fiind hotărâtor pentru decizia lui de a se întoarce; în virtutea datoriei lui Gusti către România, rămânerea în străinătate ar fi echivalat cu o „dezertare”⁴². În 29 decembrie 1907, intrat în „dansul național”, cum numește candidatura la Iași, el îi scria, cu o inflexiune interogativă, lui Kirileanu din Charlottenburg despre îndoielile sale:

[...] crezi că aş putea face vreo ispravă în patrie – în afară de politică și reclamă, firește în caz când hotărârea întoarcerii mele va fi posibilă de realizat! M-aș întoarce în țară cu cele mai bune intențiuni, mi-aș pune bucuros curățenia inimii și puterea voinței în serviciul binelui obștesc, dar crezi că *censura* [marcare cu ghilimele în text] celor în drept va fi cu mine îngăduitoare? [...] Gândesc că există o patrie a științei care, până acum cel puțin, nu cuprinde și scumpa noastră țărișoară, și oricât de profundă e datoria către locul de unde am pornit și către mine însumi, nu pot să nu-mi exprim jalnica părere de rău că nu-mi poate fi dat să fac știință pentru știință în cel mai înalt sens al cuvântului⁴³.

Așadar, Gusti însuși desemna întoarcerea în țară drept direcția viabilă a viitorului său. Obținerea docenturii la Berlin era, fără îndoială, o posibilitate tangibilă. În Societatea academică a studenților români din Berlin, condusă de Traian Bratu și pe care Vasile Pârvan o patrona hieratic, Gusti apărea ca o vedetă intelectuală. După nou venitul la studii Nicolae Petrescu, căruia asociația i se pare „exclusivistă”, „proaspătul doctor în filosofie la Lipsca” strălucea; elegant îmbrăcat și foarte afectat la vorbă, el este creionat de Petrescu ca un „închipuit”, „ocupat prea mult cu persoana lui pentru a-i rămâne timp să se ocupe cu un tânăr de nouăsprezece ani”; noul doctorat în Drept, pe care-l pregătea, și faptul că era în grațiile profesorului von Liszt făceau să circule în acel mediu studentesc zvonul că Gusti urma să fie numit la o catedră universitară în țară sau chiar în Germania⁴⁴. Preeminența intelectuală a lui Gusti printre studenții români din Berlin, care i se adresau de altfel cu „domnul Gusti”, poate fi regăsită și la latinistul I. M. Marinescu, care-l prezintă pe viitorul sociolog ca pe un „băiat citit”, cu o „mare trecere”, care se lăuda cu prietenia profesorului

⁴² D. Gusti, *Opere*, V, p. 171-175.

⁴³ G. T. Kirileanu, *Correspondență...*, p. 484-485.

⁴⁴ Evident, cu asemenea perspective, își zicea Petrescu, „omul nu putea să fie mai puțin fudul decât apăruse față de mine” (Nicolae Petrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 118-119).

von Liszt, „cu a cărei fiică se logodise”⁴⁵. Pentru noii veniți, Gusti reprezenta o personalitate, accentuată de grupul din jurul lui, care-i cuprindea pe Vasile Pârvan, Traian Bratu, președintele societății academice a studenților români, și pe Ioan Ursu. Informal, Vasile Pârvan conducea acest cvartet, el impunându-se nu neapărat prin ascendență, ca nepot al lui Vasile Conta, sau prin faptul că era colaborator în țară al lui Nicolae Iorga. Ajuns în Germania ca bursier al Universității din București, istoricul impresionase prin calitatea doctoratului dat la Breslau, care-l transformase în „micul Mommsen”⁴⁶. Alături de studiile strălucite, Pârvan avea calitățile reale de organizator și capacitatea de a proiecta un viitor⁴⁷. Modul lui superior de a se manifesta la *Societate*, apărând rar, „numai la festivități”, când ținea conferințe docte pe un ton „prea pretențios pentru atmosfera familiară a societății și vârsta lui de douăzeci și patru de ani”, trezea aversiunea unui Nicolae Petrescu, care-l considera „un imitator al lui Iorga, prin aerul de apostol”, dând „sfaturi de naționalism și de petrecere a timpului liber”⁴⁸.

⁴⁵ I. M. Marinescu, *O viață supusă destinului*, București, Editura Vestala, 2005, p. 99.

⁴⁶ „Der kleine Mommsen”, în Alexandru Zub, *Pe urmele lui Vasile Pârvan*, prefată de Liviu Antonesei, București, Editura Institutului Cultural Român, 2005, p. 40; vezi și Ion Aurel Pop, „Din activitatea de cercetare științifică a lui Vasile Pârvan în anii studentiei”, în *Napoca universitară*, anul I, 1979, p. 4.

⁴⁷ Omagial și memorial, Pârvan era reprezentat drept „omul plural” (Vasile Băncilă, „Tragicul lui Pârvan și tragicul modern”, în *Memoria lui Vasile Pârvan. Volum publicat de Asociația academică „Vasile Pârvan” a foștilor membri ai Școalei Române din Roma*, București, 1934, p. 28); Ion Bianu îl descrie prin „prestigiu și autoritate cum nu se mai văzuse la noi” (I. Bianu, „Vasile Pârvan către elevii și urmașii lui”, *Ibidem*, p. 53). Dar și evidențiate epistolar, trăsăturile arheologului ilustrează un *leadership* bazat de viziune, solitudine, capacitate de sacrificiu. Vezi corespondența cu Sextil Pușcariu, privitoare la eforturile făcute pentru numirea lui Ion Nistor la Cernăuți în 1911 (în Magdalena Vulpe, *Pagini din corespondența Vasile Pârvan – Sextil Pușcariu*, București, Editura Academiei Române, 2002, p. 6); de asemenea, în Alexandru Zub, „Vasile Pârvan. Corespondența inedită din vremea studiilor (1904-1909)”, extras, *Carpica*, 1968, Muzeul de Istorie din Bacău, p. 281-328, integrate în volumul *Correspondență și acte* din 1973, transpune relația privilegiată cu germanistul Traian Bratu, sfaturile pe care i le oferă cu privire la ocuparea catedrei de germană de la Iași (sau București), explicarea situației politice (mai ales scrisoarea din 19 iulie 1907, în Al. Zub, „Vasile Pârvan...”, p. 297; scrisoarea din 20 octombrie 1907, de la Berlin, *Ibidem*, p. 299, unde îl laudă, indirect, pe Ion Ursu, care se mișca mult mai bine și avea toate șansele să ajungă la Universitate înaintea lui), îndboldirea acestuia să pună chiar el „ițele în mișcare” în direcția „profesorii de germană” de la Iași, în condițiile bugetării acestui post (scrisoare din 14 noiembrie 1909 de la București, *Ibidem*, p. 325).

⁴⁸ Nicolae Petrescu, *op. cit.*, vol. I, p. 121. Epistolar, Pârvan se exprima deseori critic la adresa Societății, cu privire la modul în care era condusă după plecarea lui Bratu (vezi scrisoarea către Bratu din 19 martie 1909, în Al. Zub, „Vasile Pârvan...”, p. 316-317).

Raporturile din perioada studiilor la Berlin dintre Dimitrie Gusti și Vasile Pârvan, Traian Bratu, Ion Ursu sau Virgil Madgearu sunt puțin cercetate și cunoscute. Din corespondența dintre ei, transpare convingerea că sunt meniji să schimbe realitatea românească⁴⁹, ceea ce ar putea reprezenta doar idealismul tineresc, și preocuparea pentru situația tovarășilor din cadrul grupului⁵⁰. Nu a existat un proiect explicit, un „pact”, ci doar o identitate de valori culturale sau sociale și o recunoaștere a meritelor științifice ori calităților intelectuale ale celorlalți. În condițiile societății românești din primele decenii ale secolului XX, acest fapt s-a dovedit important în reușita instituțională a membrilor acelui grup de prieteni aflați la studii universitare în Germania.

2. Dimitrie Gusti. Profesor la Iași

După insuccesul obținerii doctoratului în științe juridice, Gusti și-a păstrat profilul de cercetător, publicând studii și recenzii în reviste prestigioase din mediul german⁵¹ sau urmând, timp de un semestru (în toamna lui 1908), la Paris, cursurile de sociologie ale lui Emile Durkheim. Dar, cum recunoaște în 1910 într-o scrisoare către prietenul său Kirileanu, se săturase „de a rătăci prin țări străine”⁵². Întors la Berlin, deși memorialistic se alintă în raport cu docentura propusă de profesorul Gustav von Schmoller⁵³, Gusti dădea impresia că își prelungea șederea de studii în

⁴⁹ Considerându-se „nu doar deștepți, ci de-a dreptul geniali”. Vezi *supra*.

⁵⁰ Vezi *supra* reprezentarea eșecului lui Gusti la doctoratul în drept și teama ca acesta să nu fie afectat emoțional în candidatura pentru catedra vacantă de la Iași.

⁵¹ Studiile noi incluse în *memoriul* către Minister din 1909: „Tendențe sociologice în etica nouă”, 1908 (în D. Gusti, *Opere*, II, p. 95-121); „Științele sociale, sociologia, politică și etica în interdependența lor unitară. Prolegomene la un sistem”, 1909-1910 (D. Gusti, *Opere*, II, p. 7-40), respectiv „Idei fundamentale ale dreptului de presă. Studiu introductiv în problemele dreptului de presă”, 1909 (D. Gusti, *Opere*, II, p. 123-225).

⁵² Gusti recunoștea că 10 ani îi fuseseră de ajuns pentru făuriri de visuri și ideale. Era convins că „acum trebuia să vie rândul faptei în serviciul luminat al patriei” (G. T. Kirileanu, *Corespondență...*, p. 485).

⁵³ Epistolar și memorialistic, arătând investiția uriașă făcută (într-o scrisoare către Ion Al. Rădulescu Pogoneanu (D. Gusti, *Opere*, II, p. 469 și urm.), Gusti pare conștient de șansele mici de reușită în mediul academic german. De altfel, lucrările care interesaseră, în afara tezei de doctorat și poate, de cercetarea întreprinsă asupra dreptului de presă, rămăseseră cele privitoare la „Istoricul chestiunii agrare în România”, făcută la seminarul de economie politică din Leipzig al lui Karl Bücher (vezi „Chestiunea agrară”, în D. Gusti, *Opere*, IV, texte stabilite, comentarii, note de Ovidiu Bădina și Octavian Neamțu, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1970, p. 37-56), și la problema Dunării (D. Gusti, *Opere*, V, p. 195-203 și 215-220). Cu răutate, N. Bagdasar nota că, după doctorat, Gusti nici n-ar mai fi produs vreun studiu important, ci doar vreo cinci recenzii (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 209).

Germania „mai ales fiindcă nu voia să se întoarcă în țară decât la o catedră universitară”⁵⁴.

Pregătirea academică și maturitatea intelectuală a lui Gusti făceau legitimă o astfel de căutare și aspirație. Ocuparea spațiului simbolic al difuzării cunoașterii, catedra de la Universitate, i-ar fi permis să dezvolte noua știință a sociologiei în spațiul românesc și să-și pună în practică proiectele și programele de acțiune socială. Deși a urmărit o poziție la Universitatea din București, convins de rolul ei determinant în sistemul universitar și public românesc, Dimitrie Gusti a trebuit să se îndrepte finalmente, spre deosebire de Vasile Pârvan, spre instituția din Iași; orizontul bucureștean îi era însă închis de preeminența pe filozofie a lui Constantin Rădulescu-Motru⁵⁵, la apogeu atunci, și de influența încă puternică a lui Titu Maiorescu. De altfel, Gusti nu l-a concurat pe discipolul lui Maiorescu, Ioan Al. Rădulescu-Pogoneanu, nici înainte de 1910 și nici mai târziu. Teama de nereușită, de respingere, s-a îmbinat cu prietenia care îl lega de Rădulescu-Pogoneanu din timpul studenției comune la Berlin. Martor „epistolar” al planurilor academice de formare ale lui Dimitrie Gusti, care i se adresează tot mai apropiat și intim cu apelative mergând de la „iubite domnule Rădulescu” la, mai târziu, „iubitul meu Ionică”, prezentându-i acestuia greutățile și succesele sale universitare⁵⁶, Ioan Al. Rădulescu-Pogoneanu a fost cel care i-a recenzat doctoratul lui Gusti în revista *Convorbiri literare*⁵⁷. Acesta a ocupat Catedra de Istoria

⁵⁴ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 209.

⁵⁵ Motru a avut mereu o rețineră față de Gusti, deși acesta l-a omagiat în multe rânduri; de altfel, Motru desconsidera, în particular, ideea de stat țărănesc sau de universitate național-țărănească de tineret; H. H. Stahl, *Amintiri...*, p. 224.

⁵⁶ Scrisorile se găsesc la Academia Română și sunt reproduse în notele de la D. Gusti, *Opere*, II, p. 469-477.

⁵⁷ *Convorbiri literare*, anul XL, nr. 6-8, iunie-august 1906. Vezi respectiva recenzie în D. Gusti, *Opere*, II, p. 474 și urm. Gusti i-a păstrat multă considerație de altfel, recenzându-i, la rândul său, teza de doctorat despre filosoful Vasile Conta, „Über das Leben und die Philosophie Contas”, tipărită la Leipzig în 1902 („O lucrare asupra lui Conta”, în *Arhiva*, Iași, anul XIII, nr. 5-6, mai-iunie 1902, p. 264-273; cf. Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 169), și elogiindu-l în plenul Academiei în momentul dispariției sale („Ioan Rădulescu Pogoneanu”, în ședința publică a Academiei dela 16 martie 1945, din *Cinci-sprezece elogii...*, p. 34-35; D. Gusti, *Opere*, II, p. 409-410). Cu privire la Ion Al. Rădulescu-Pogoneanu, Nicolae Bagdasar, care i-a fost student, descria un profesor cu „o figură banală”, „cam lipsit de prestanță” și care ajunsese profesor datorită sprijinului efectiv al lui Titu Maiorescu, al cărui elev fusese, împotriva a doi candidați incomparabil mai bine pregătiți: D. Drăghicescu și D. Nădejde (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, I, p. 91-92). La rândul său, Ion Zamfirescu, care i-a fost student, îl caracteriza: „[...] nu avea ceea ce în mod obișnuit am numi talent ori strălucire de catedră”, chiar dacă era „coerent”, „lămuritor”, „didactic” (Ion Zamfirescu, *op. cit.*, p. 202-211).

filosofiei, sociologie și estetică, în 1913, după ce Gusti s-a retras din competiție⁵⁸; la rândul lui, i-a făcut loc lui Gusti să se transfere în Capitală după Război, orientându-se spre Pedagogie și Istoria pedagogiei.

a) Avatarurile unei competiții universitare. Descrierea lirică a orașului în *Autobiografia* sa intelectuală, „drept cel mai frumos și mai faimos oraș” al României mici, un „Oxford al României”, un „Heidelberg românesc”, reprezintă un construct memorialistic al unui Gusti la bătrânețe, menit, după mine, să recupereze sub raport moral părăsirea întrucâtva intempestivă a Universității ieșene în 1920. Mai curând, Gusti considera Iașul drept un loc marginal și uitat în raport cu Bucureștiul. Iar după Berlin și Paris, el s-a simțit aici în exil; nu-i prea plăcea acest târg al copilăriei sale, „puțin adormit”, deși încă „plin de farmec”⁵⁹.

Dar avea o catedră universitară de istoria filosofiei și de etică, unde se ilustraseră anterior Simion Bărnuțiu și Titu Maiorescu însuși⁶⁰, catedră rămasă vacantă după moartea lui Constantin Leonardescu (1907)⁶¹. Gusti s-a înscris la concurs încă aflat la Berlin, pe 26 noiembrie 1907, printr-o cerere adresată Ministerului Instrucțiunii Publice, după ce, în prealabil, în octombrie acel an, se grăbise să trimită Consiliului Profesoral de la Facultatea de Litere din Iași o solicitare de echivalare a diplomei de doctor în Filozofie, aprobată de acest for pe 6 octombrie 1907⁶². Competiția

⁵⁸ Vezi și episodul povestit de G. T. Kirileanu, cu susținerea lui Iorga pentru D. Gusti în Senat la București (G. T. Kirileanu, *Martor la istoria României (1872-1960). Jurnal și epistolar*, vol. I, 1872-1914, ediție îngrijită, cuvânt înainte, note și indice de Constantin Bostan, București, Editura RAO, 2013, p. 204).

⁵⁹ D. Gusti, *Opere*, V, p. 27-29. Promovarea Universității, cu prilejul jubileului de 50 de ani al instituției, cu publicarea unui articol cu numeroase fotografii în cunoscuta revistă ilustrată germană *Leipziger Illustrierte Zeitung*, făcea parte mai curând din strategia lui Gusti de a se evidenția.

⁶⁰ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 39.

⁶¹ Personajul, profesor la Iași între 1874 și 1907, este totuși puțin cunoscut. „O figură oarecare”, îl definește Iorgu Iordan, *Memorii*, vol. I, București, Editura Eminescu, 1976, p. 305. Ion Petrovici îl consideră, la rândul lui, un academic naiv, depășit, capabil însă să privească totul cu o bunăvoință paternă (Ion Petrovici, *De-a lungul unei vieți. Amintiri*, București, Editura Ideea Europeană, 2007, p. 196). Inevitabil, ca succesor, Gusti îi aduce un omagiu în *Introducere la cursul de istoria filosofiei grecești, etică și sociologie de D. Gusti, profesor-agregat la Universitatea din Iași*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1910, p. 4 (vezi și D. Gusti, *Opere*, I, p. 205), prezentându-l drept „unul dintre devotații pregătitori filosofici ai atâtor generații”.

⁶² Vezi hotărârea Consiliului Facultății din 6 octombrie 1907 de echivalare a diplomei de doctorat a lui Gusti. La acea ședință, se făcea și recomandarea lui Traian Bratu drept conferențiar de Limba și literatura germană (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 59/1906-1907, f. 208).

cu D. C. Nădejde, care depusese lucrarea *Teoria biologică a plăcerii și neplăcerii*, cu I. Petrovici, care era deja conferențiar aici de doi ani, cu Garabet Aslan și George Antonescu nu l-a dat câștigător pe Gusti, în pofida recomandărilor depuse la dosar de foștii lui profesori Friedrich Paulsen, Wilhelm Wundt⁶³, Franz von Liszt⁶⁴. Nu a contat nici sprijinul lui Petru Poni sau chiar faptul că o decizie a consiliului Facultății (din care făceau parte A. D. Xenopol, cu care se înrudea prin alianță⁶⁵, I. Găvănescu și P. P. Negulescu) îl indica drept cel care se apropia cel mai mult de cerințele postului, întrucât acoperea părțile de etică și sociologie⁶⁶. Reputația tânărului sociolog după nouă ani de studii în Germania, pregătirea lui îndelungată și sistematică în aceste domenii de cunoaștere, a condus la sugestia separării Catedrei după modelul Bucureștiului într-una de istoria filosofiei vechi, cu materii și de la alte catedre, spre care să se îndrepte Petrovici, și alta de etică/morală și sociologie, care să fie ocupată de Dimitrie Gusti⁶⁷. Deși în respingerea Ministerului era invocat motivul „tineretei” sale, rememorat de Gusti în *Autobiografia* sa scrisă în 1954⁶⁸, în realitate a contat susținerea pentru D. C. Nădejde a Senatului Universității din București, ceea ce ridică problema tutelării simbolice și ca relație de putere a Iașului de către Capitală⁶⁹. Supliniți în 1908 de

⁶³ Mai ales pe aceasta o menționează Gusti, fiindu-i dată *proprio motu* (D. Gusti, *Opere*, V, p. 131).

⁶⁴ Franz von Liszt, care asumă cunoașterea îndeaproape a lui Gusti, ca unul ce-i frecventase seminarul timp de patru ani și care fusese de multe ori în casa lui, îl prezintă pe tânărul candidat ca stăpânind severitatea conceptuală a dogmaticii juridice pe care știa să o îmbine cu orizontul larg al sociologului, calitate arareori întâlnită în literatura științifică. Liszt avea convingerea că Gusti „va face cinste patriei sale în această funcție” (nu am avut acces la scrisoarea de recomandare; vezi Bădina, *Introducere*, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 28-29).

⁶⁵ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 209.

⁶⁶ După concluziile comisiei prezentate de P. P. Negulescu, Senatul Universității din Iași trimitea, de asemenea, o adresă către Minister în data de 20 octombrie 1909 prin care arăta hotărârea din acest for academic, unit cu Consiliul Facultății de Litere, de a recomanda la catedra vacantă pe dl Gusti (ședința din 10 martie 1908), în AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 762/1909-1910, f. 38. În acea ședință se aproba scindarea catedrei, cu crearea unui post de profesor de filozofie, care să-i fie încredințat lui I. Petrovici. Însă rezolvările au trenat, așa cum arată solicitarea de sprijin în această direcție a lui Ion Petrovici către Ion Bianu din 11 martie 1911 (*Scrisori către Ion Bianu*, vol. III, ediție, prefață și note de Marieta Croicu și Petre Croicu, București, Editura Minerva, 1974, p. 257).

⁶⁷ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 726/1907-1908, f. 1-8, Raport asupra lucrării candidaților la Catedra de Istoria de filozofie antică și etică.

⁶⁸ D. Gusti, *Opere*, vol. V, p. 171.

⁶⁹ Senatul Universității din București, în ședința din 13 martie 1908, l-a recomandat pentru respectivul post pe D. C. Nădejde cu 11 voturi din 18 (Dinu Țenovici *et al.*,

profesorul I. Găvănescu⁷⁰, întrucât ministrul liberal Spiru Haret nu a ales pe niciunul dintre candidați pentru agregatie, postul a fost vacantat odată în plus în octombrie 1909.

Deși afectat de refuzul anterior, sfătuit de Caragiale să nu renunțe în fața „năravurilor academice” din Orient⁷¹, Gusti s-a reînscris, de la Berlin, într-o competiție care îi reunea pe D. C. Nădejde, Ilie Ghibănescu și G. Aslan. El a primit agregatia, din comisia de examen la București făcând parte profesorii Coco Dumitrescu-Iași, Ioan Bogdan și C. Rădulescu-Motru⁷². Validat atât la Iași (de către Senat și Consiliul Profesoral), cu 10 voturi din 12, cât, ulterior, și la București, cu 13 voturi din 20, Dimitrie Gusti a fost numit ca profesor agregat definitiv la Catedra de Istoria filosofiei antice, Etică și Sociologie de la Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași prin Decretul Regal din 10 martie 1910, fapt întărit de Ordinul Ministerului Instrucțiunii Publice din 1 aprilie 1910. O săptămână mai târziu, în data 8 aprilie 1910, Gusti a ținut lecția inaugurală a noului curs în Aula Universității din Iași.

b) Dimitrie Gusti – profesor universitar. Schimbarea de paradigmă și dorința de a impune un nou domeniu științific în România. Prima prelegere universitară a lui Gusti, *Introducere la cursul*

op. cit., p. 47). Conform articolelor 59 și 60, din Legea învățământului secundar și superior din 1900, care s-a aplicat până în 1912 (când s-a adoptat „legea Arion”), autonomia universitară era oarecum încălcată la concursurile de profesori agregați pentru Facultățile de Litere și Științe, când era nevoie de avizul Senatelor universitare atât de la Iași, cât și de la București. Se putea alege același candidat sau puteau fi propuși doi, ministrul urmând să decidă (*Antologia legilor învățământului din România*, studiu introductiv de Gheorghe Bunesu, Institutul de Științe al Educației, București, 2004, p. 139-140). În timp ce Senatul de la Iași a acceptat, în cazul numirii profesorilor agregați la Universitatea București, hotărârea respectivului for academic, au existat uneori diferențe în situația simetrică. De altfel, în 1909, aflat la București, unde suplinea Catedra de Istorie veche și epigrafie de la Facultatea de Litere și Filosofie, Pârvan îi scria, la 19 decembrie 1909, lui Traian Bratu cu rugămintea să-i trimită cât mai curând lista completă a tuturor profesorilor de la Facultatea de Litere de la Iași și a tuturor membrilor Senatului universitar din orașul moldav, cu adresele respective; depreciațiv, el nota că „nu-i știa nici după nume” (Vasile Pârvan, *Correspondență și acte...*, p. 89). Devalorizarea explicită a Iașului de către Pârvan se regăsește într-o scrisoare către Bratu din 1 august 1909, de la Dresda, arătându-se resemnat de perspectiva de a se „afunda în apele provinciale ale Iașului” (Al. Zub, „Vasile Pârvan...”, p. 320).

⁷⁰ Vezi ședința Consiliului Facultății de Litere din 11 octombrie 1907, cu respingerea cererii lui G. Antonescu (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 59/1906-1907, f. 219).

⁷¹ Gusti, *Opere*, V, p. 171-175. Rolul lui Alexandru Vlahuță, căruia Gusti îi este recomandat explicit de Caragiale, rămâne să fie cercetat.

⁷² Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 47.

filosofiei grecești, etică și sociologie, atesta maturitatea intelectuală și științifică a celui format academic, vreme de mulți ani în competitivul mediu german. Dintru început, Dimitrie Gusti respingea caracterul hibrid al Catedrei pe care o ocupa; istoria filosofiei grecești nu alcătuia obiectul preocupărilor și nu figura între materiile „care să dea nota caracteristică a catedrei”, fiind regășibilă doar incidental⁷³. Deplângând absența științelor particulare în organizarea învățământului superior, care să permită evitarea generalizărilor și analogiilor pripite, el accentuează, ca program, importanța „filosofiei practice”, a eticii și sociologiei. Gusti nu dorea o discuție și cercetare academică *sub speciae aeternitatis*, în sensul de știință pură, ci orientarea Universității spre problemele de însemnătate socială imediată. Revendicându-se de la autoritatea culturală și academică a Germaniei, implicit de la succesul acestei națiuni, el enunța necesitatea *seminarului* de sociologie și etică, în care să se discute monografic, minuțios și strict științific, toate aspectele societății. Strâns legat de prelegere, seminarul reprezenta, după Gusti, forma esențială de educare științifică a studentului, dându-i acestuia contactul direct cu realitatea și ajutându-l să se dezvolte creator. În viziunea lui Gusti, Universitatea devenea astfel relevantă nu doar în direcția formării elitei, ci și în concretă edificare științifică a viitorului, ea urmând să se substituie comisiilor parlamentare și ministerelor în pregătirea legiferării în problemele sociale⁷⁴.

Afirmată încă din 1910, *sociologia militantă*, exprimând „voința constructivă de fundamentare a națiunii române moderne” (Vintilă Mihăilescu)⁷⁵, a subsumat doctrina și activitatea publică a lui Dimitrie Gusti⁷⁶. Sociologul conștientiza faptul că demersul său științific și meto-

⁷³ *Introducere la cursul de Istoria Filosofiei Grecești, Etică și Sociologie*, de D. Gusti, profesor-agregat la Universitatea din Iași, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 209, 213. Lecția de deschidere a fost publicată în acel an în *Convorbiri literare*, apoi a apărut sub formă de broșură tipărită la Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl” din București, 1910. Textul complet al prelegerii în D. Gusti, *Opere*, I, p. 205-224.

⁷⁴ Reflectarea ideii unor seminarii ca parlamente constituite ad-hoc, pentru cercetarea strict științifică a materialului legislativ, activitate de care să se servească Parlamentul în acțiunea lui de legiferare, în Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 35-39; Ovidiu Bădina, *Introducere*, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 31-32.

⁷⁵ Vintilă Mihăilescu, *op. cit.*, p. 54.

⁷⁶ Sociologia, ca știință a societății în totalitate, politica și etica alcătuiau pentru Gusti un sistem științific unitar, menit să ajute la fundamentarea națiunii. Dimitrie Gusti a ținut multiple discursuri exprimând această direcție (printre ele, *Cunoaștere și acțiune în serviciul națiunii*, vol. I-II, Fundația culturală regală „Principele Carol”/Cartea echipelor, p. 3-27, 29 ș.a); de asemenea, reflecțiile discipolilor și comentatorilor săi se subsumează convingerii gustiene. Vezi scrisoarea trimisă de Anton Golopenția către Gusti din 14 octombrie 1935 în Anton Golopenția, *Ceasul misiunilor reale. Scrisori*

dologic de structura vechile habitudini universitare. Dorind să atragă *establishmentul* academic, Gusti a susținut, în aceeași lună și tot în aula Universității, o prelegere publică cu un subiect asemănător cursului inaugural; intitulată „Despre natura vieții sociale. Dintr-o prelegere publică”, conferința a fost transformată de Gusti într-un studiu publicat în revista ieșeană *Cultura română*, al cărei director era I. Găvănescu, decanul Facultății de Litere și Filozofie⁷⁷.

Inițiativele științifice și culturale gustiene în acel început de carieră s-au succedat rapid, arătând consecvența și calitățile de organizator ale celui care le apărea multora doar un „savant”. În 1911, el a pus bazele seminarului de sociologie și etică al Facultății de Litere și Filozofie din Iași, care întreprindea primele cercetări pe teren la Schitul Tărăța (1911-1912)⁷⁸. După tipar german, cercetarea empirică realizată de către studenți trebuia dublată de buna cunoaștere teoretică a domeniului științific. Biblioteca seminarială a format una din preocupările majore ale acțiunilor lui Dimitrie Gusti în acei ani. În 1913 și în 1914, el asuma și redacta două memorii privitoare la reorganizarea Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași⁷⁹. Expus ca o dare de seamă a activității comisiei bibliotecii, aleasă de colegiul universitar, și care ar fi lucrat 20 de ședințe sub președinția decanului Facultății de Litere, Al. Philippide, textul exprimă perspectiva lui Gusti asupra regândirii Universității ieșene, aflată după el „într-un mare impas”. Referențialul german, al instituțiilor de la Berlin și de la Leipzig, în sens de bibliotecă și seminar, pe care le cunoștea atât de bine, l-a condus la concluzia necesarei edificării a unui nou local pentru Bibliotecă și la crearea seminariilor de pe lângă Universitate nu ca pe „o chestiune de lux”, ci „drept o chestiune vitală pentru aspirațiile culturale ale Iașului și ale Moldovei”.

către Petru Comarnescu, Ștefania Cristescu (Golopenția), Dimitrie Gusti, Sabin Manuilă, Iacob Mihăilă, H. H. Stahl și Tudor Vianu, ediție îngrijită, introducere și note de Ștefania Golopenția, București, Editura Fundației Culturale Române, 1999, p. 282; Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 78-85; Claudiu Langa, *op. cit.*, p. 13; Mihaela-Odeta Mihul, *Sociologie și istorie la Dimitrie Gusti. Problema națiunii*, Iași, Editura Karro, 2009, p. 19 ș.a.

⁷⁷ *Cultura română, filozofie, pedagogie, sociologie, științe și litere*, anul VI, nr. 1-2, noiembrie-decembrie 1910, serie nouă, p. 14-22 (în D. Gusti, *Opere*, I, p. 225-232 și 523).

⁷⁸ Activitatea profesorului și studenților a fost materializată într-o lucrare, *Studii sociologice și etice. Din lucrările seminarului de sociologie și etică al Facultății de Litere și Filozofie din Iași*, vol. I-II, 1915, 425 p.

⁷⁹ *Necesitatea reorganizării Bibliotecii Centrale de pe lângă Universitatea din Iași*, Iași, 1913, 15 p. și *Întemeierea Bibliotecii și seminariilor de pe lângă Universitatea din Iași. Un sistem de propuneri, cu numeroase documente și planuri în Anexe*, Iași, Institutul de Arte Grafice N. V. Ștefăniu & Co., 1914, 41 p. Vezi Ovidiu Bădina, *Introducere*, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 34-38; D. Gusti, *Opere*, III, p. 39-45, 45-56 și 394-400.

Aspirațiile publice ale lui Dimitrie Gusti, fundamentate pe amploarea gândirii și cunoașterii sale specifice, depășeau în mod evident Iașul și mediul universitar de aici. Preocupat de edificarea domeniului propriu de reflecție academică în România și fidel proiectului de acțiune socială nemijlocită, Gusti a lansat, în martie 1913, un manifest pentru înființarea unei reviste științifice cu apariție bianuală (se avea în vedere o periodicitate trimestrială), *Arhiva pentru științe sociale, sociologie, politică și etică*. „Apelul către colaboratorii revistei”⁸⁰ enumera „aprecierea amănunțită și documentată”, precum și „cunoașterea cauzală” a realității sociale românești între principiile care stăteau la baza noii direcții de cercetare. Identificând multitudinea de teme care, cu rare excepții, fuseseră complet neglijate ori deformate de ignoranți și diletanți și, adesea, interesați⁸¹, D. Gusti invoca dimensiunea normativă a noilor științe sociale (economie socială, statistică, etnologie, sociologie ș.a.m.d.). Sociologul ieșean admitea imposibilitatea echivalării *revistei* cu o școală politică sau economică. Dar om al timpului său, el consideră că prin „cercetarea și găsirea adevărului în largul câmp al realității sociale”, *Arhiva* „va servi în același timp științei și patriei”⁸². Menirea înaltă a publicației și a colaboratorilor din jurul ei era susținută și de dorința de grupare și armonizare a tuturor generațiilor academice sau de solidarizarea lumii științifice românești cu cea străină. Există și un scop mai pragmatic, plecând de la ceea ce Gusti găsea drept lipsă a învățământului sistematic și metodic la cele două universități românești: înființarea unei facultăți autonome de științe sociale. Conflictul balcanic, mai întâi, și debutul războiului mondial au amânat materializarea acestui demers, propus a începe la 1 ianuarie 1914. Pentru D. Gusti, crearea unei rețele a celor preocupați în România de științele sociale, organizarea acestora într-o *asociație* militantă și apariția unei publicații proprii erau idei directe ale acțiunii sale sociale care nu

⁸⁰ Vezi textul în D. Gusti, *Opere*, III, p. 59-61.

⁸¹ Problemele concrete ale societății pe care le identifica Gusti erau cea agrară, modificarea codului civil, diferențele sat – oraș, problema evreiască, viața socială și culturală a românilor, unitatea culturală a vieții neamului românesc, dreptul la vot, chestiunea Dunării, chestiunea Balcanică.

⁸² Este o formulare foarte apropiată de cea a istoricului francez Gabriel Monod, fondatorul școlii metodice în istoriografia franceză, format la rândul său în mediul academic german. Vezi Gabriel Monod, „Du progrès des études historiques en France depuis XVIe siècle”, în *Revue historique*, n° 1, 1876, *apud* Christian Delacroix, François Dosse, Patrick Garcia, *Les courants historiques en France. 19e-20e siècles*, Paris, 1999, p. 66-67: „C’est ainsi que histoire, sans se proposer d’autre but et d’autre fin que le profit qu’on tire de la vérité, travaille d’une manière secrète et sûre à la grandeur de la Patrie en même temps qu’au progrès du genre humain”.

au putut fi zdruncinate de tăvălugul anilor 1914-1918. Realizarea comunității politice a tuturor românilor și dezbaterile privitoare la societatea „de mâine” au obiectivat și actualizat proiecțiile gustiene. Sociologul ieșean a fost însă cel care le-a conferit viitor.

c) Construirea unei cariere profesionale. Efervescența academică din primii ani de profesorat maschează decepția lui Dimitrie Gusti față de dubla realitate ieșeană, oraș și universitate. Patriarhală, urbea i se pare lipsită de resurse și prea mică pentru potențialul lui de intelectual public. La rândul ei, Universitatea nu îi oferă mari satisfacții pedagogice și științifice. Comportamentul academic al lui Gusti atrage într-o măsură redusă. Întruchipa un „alt model de profesor”, reținea Mircea Vulcănescu: dinamic, animator al vieții universitare, dar nepreocupat de entuziasmarea studenților⁸³. Henri H. Stahl îl prezintă și el pe fostul magistrul ca lipsit de talent oratoric, calitate foarte apreciată de ieșeni. Gusti era un *causeur* în grupurile restrânse din tren, de la masă sau de la hotel⁸⁴. Ca profesor, el nu încerca să își impună părerea apelând la poziția sa de autoritate epistemică⁸⁵. Deferența lui de factură germană față de studenți, cărora li se adresa cu „domnule coleg”, dădea multora impresia de politețe ostentativă⁸⁶.

Spre deosebire de perioada bucureșteană a carierei sale universitare, când s-a dovedit un „crescător de colegi”, *Profesorul* care avea capacitatea să-și transforme studenții în „colaboratori”⁸⁷, la Iași nu și-a creat discipoli. Principala lui investiție formativă ca profesor al Facultății de Litere și Filosofie, Petre Andrei a însemnat deziluzia uriașă a carierei sale academice. Profesorul Dimitrie Gusti l-a apreciat și l-a sprijinit constant pe Andrei, ca student în primul rând; i-a mijlocit o bursă, i-a oferit postul de

⁸³ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 74-75.

⁸⁴ H. H. Stahl, *Amintiri...*, p. 23.

⁸⁵ Stahl afirmă că Gusti dorea ca studenții să știe carte, dar să nu primească niciun fel de teorii sau tehnici scoase din cărți înainte de a le fi experimentat și de a fi încercat să creeze ei înșiși ceva mai potrivit pentru realitățile pe care le cercetau (*Ibidem*, p. 32).

⁸⁶ *Ibidem*, p. 34-35; Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie...*, p. 149.

⁸⁷ N. Bagdasar îi concede statutul de „profesor apropiat de studenții lui”, discutând amabil și amical cu aceștia, stimulându-i, dându-le indicații, împrumutându-le cărți din propria bibliotecă, intervenind pentru acordarea de ajutoare și de burse; era o formă a lui Gusti de a descoperi elementele valoroase intelectual, pentru a le îndrepta spre sociologie (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 211, 224-225). Lucian Boia îl consideră pe Gusti în perioadă drept al treilea mare „adunător de tineri”, într-o ierarhie care îi includea pe Nae Ionescu și Nichifor Crainic (Lucian Boia, *Capcanele istoriei. Elita intelectuală românească între 1930 și 1950*, ediția a III-a, revăzută și adăugită, București, Editura Humanitas, 2013, p. 33). Vezi și Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie...*, p. 53.

asistent, pe când era în anul II, și conducerea bibliotecii seminarului de Filosofie. Ulterior, i-a coordonat teza de doctorat despre *Filosofia valorii* (având ca subtitlu *Sociologia valorii*), susținută la finalul anului 1918, cu Petrovici referent și Alexandru Philippide ca președinte⁸⁸. Petre Andrei a devenit profesor chiar pe catedra de sociologie a lui Gusti, în 1 decembrie 1922, după plecarea acestuia la București. Ajutorul lui Gusti, exercitat prin intermediul lui Ibrăileanu, Petrovici și Traian Bratu, a contat enorm, întrucât contracandidatul lui Petre Andrei, Garabet Aslan, sprijinit de I. Găvănescu, suplinise catedra după 31 decembrie 1920⁸⁹.

Atras de abordarea teoretică, Petre Andrei nu a împărtășit însă pasiunea lui Gusti pentru monografia sociologică, considerându-l pe Ioan Petrovici drept „mentor al său”⁹⁰. Amărăciunea lui D. Gusti a fost imensă în anii dintre cele două războaie mondiale, cu atât mai mult cu cât ruptura dintre cei doi a luat forma înfruntării dintre două școli sociologice, cea de la Iași și cea de la București. În timp ce Petre Andrei respingea mișcarea monografică, ca ineficientă științific și consumatoare de resurse, Dimitrie Gusti îi nega fostului său elev, „acest domn sociolog ieșean”, orice urmă de originalitate⁹¹. Mărturie a dezamăgirii sale, partea a treia a încercării autobiografice de autosociologie, intitulată oarecum ironic *Împliniri*, include – vindicativ – trei scrisori către fostul său profesor ale unui Petre Andrei disperat, aflat în fața concursului de la Universitatea ieșeană, dominat însă de gruparea Aslan, sprijinită politic. În 1954, Dimitrie Gusti recupera simbolic, pentru sine, această înfrângere profesională de la Iași⁹².

⁸⁸ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 136/1916, f. 30.

⁸⁹ Pentru rolul lui Gusti în cazul Petre Andrei, vezi, mai ales, Cătălin Botoșineanu, „Recrutarea corpului profesoral la începutul epocii interbelice. Cazul Petre Andrei”, în *Anuarul Institutului de Istorie Națională Cluj*, tom XLVII, 2008, p. 219-237.

⁹⁰ Petre Andrei, *Jurnal. Memorialistică. Corespondență*, ediție îngrijită de Petru P. Andrei, Valeriu Florin Dobrinescu, Doru Tompea, Iași, Editura Graphix, 1993, p. 7-9.

⁹¹ H. H. Stahl, *Amintiri...*, p. 222-223. Într-o epistolă către Stahl, Gusti ironiza faptul că „fostul elev de la Iași” scoate o *sociologie generală* în care își va pune toată înțelepciunea sa, „desigur cu reminiscențe puternice a cursului ascultat pe vremuri, când era *elev*”.

⁹² În scrisoarea din 12 iunie 1921 către Gusti, reprodușă integral în *Opere*, vol. V, Petre Andrei se întreba cum îi putea mulțumi pentru toată intervenția lui, lăsând în sarcina viitorului dovedirea faptului ce însemna o prietenie câștigată, întâi prin știință, apoi prin neconținută apropiere sufletească timp de 11 ani; Petre Andrei îl numește, de altfel, pe Gusti drept *spiritus rerum* în formarea lui. El arăta încredere în spiritul de dreptate al lui Gusti, în dorința de bine ce îl călăuzea și în prietenia pe care i-o arătase întotdeauna. Găsea că dușmanii lui erau în același timp și cei ai lui Gusti, antamând colaborarea, înțelegerea științifică și prietenia durabilă (Gusti, *Opere*, V, p. 342). O altă

Nici cu alți studenți nu a avut satisfacții deosebite la Iași, fie că trimitea la Ion Setlacec, un alt elev favorit, dar care a îmbrățișat cariera administrativă, ajungând membru în consiliul legislativ, la Nicolae Ghiulea, Gh. Savu sau la Corina Leon, viitoarea soție a lui Werner Sombart⁹³. Seminarul nu prea era înțeles la Iași, considera și Iorgu Iordan, doar Gusti și Bratu având, dintre profesori, seminarii bine organizate, după model german⁹⁴. Oricum, remarca D. Gusti, nu prea erau bani pentru el⁹⁵.

Pentru mulți universitari ieșeni, „stranietatea” sociologului deriva și din preocuparea acestuia de autopromovare în spațiul public. Încă din acei primi ani ai profesoratului său, Dimitrie Gusti s-a dovedit un bun comunicator și un eficient agent media pentru el însuși, creând fapte de presă din orice activitate personală. De la deschiderea cursului, a seminarului (dar și amânarea deschiderii cursului sau a seminarului), ținerea examenelor, numirea lui ca membru sau ca președinte într-o comisie, până la participarea la conferințe, adunări, ceremonii, festivități sau recepții, totul era comunicat ziarelor. Menționările în cotidienele locale căpătau uneori tușe de ridicol, așa cum încearcă să ne convingă N. Bagdasar prin redarea publicistică a vizitei pe care Gusti și membrii seminarului lui o proiectează, o amână din diverse motive și o realizează finalmente la ospiciul Socola⁹⁶. Ulterior, la București, prin posibilitățile mai mari avute

scrisoare identifica cu claritate tabăra adversă, „consorțiul de exploatare Aslan”, cum îl numește Petre Andrei, susținut de Partidul Poporului, guvernamental în acel moment. El includea aici pe Găvănescu, Tafrali, cei care, după plecarea lui Gusti, preluaseră puterea în Facultate, „terfelind tot ceea ce e drept, adevărat și bun”; având încredere în intențiile și în firea lui „sinceră și deschisă”, Andrei exprima convingerea că Gusti putea împiedica „mult rău” și „multe ticăloșii” (scrisoare din 18 iunie 1921, în D. Gusti, *Opere*, V, p. 342-343).

⁹³ Iorgu Iordan, *op. cit.*, I, p. 166.

⁹⁴ *Ibidem*, I, p. 305; afirma că seminarul lui Gusti, stăpânit cum era de ideea anchetelor sociale, „nu prea era înțeles la Iași”, unde sociologia era predată și studiată filosofic. Doar după transferul la București, conchide Iordan, acesta a avut mijloacele necesare aplicării pe teren a ideilor sale.

⁹⁵ Dimitrie Gusti îi scria prietenului său Ion Ursu că dorința lui de a avea seminar nu era motivată financiar; nu ducea „dorul unei sute de lei pe lună” (Biblioteca Academiei Române, fond Corespondență I. Ursu, S 2 (4)/XLIX, *apud* Ioana Ursu, Dumitru Preda, *Biografia unei conștiințe. Ioan Ursu*, cuvânt înainte de Ștefan Pascu, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1987, p. 121).

⁹⁶ Înșiruirea de anunțuri oarecum publicitare, preluate din ziare, poartă în sine un umor involuntar: „Membrii Seminarului de Sociologie, Etică și Politică, de sub conducerea d-lui prof. D. Gusti, vor face o vizită joi, orele 10 dim., la ospiciul Socola”; după câteva zile: „[...] din cauza vremii nefavorabile, vizita pe care membrii Seminarului de Sociologie, Etică și Politică, de sub conducerea d-lui prof. D. Gusti, urmau s-o facă la ospiciul Socola joi 15 mai orele 10 dim., s-a amânat pentru data de marți 20 mai orele 10 dim.”;

la dispoziție, expunerea și valorizarea mediatică a activităților sale și a lui personal s-au transformat în „obsesie”, după același coroziv memorialist, individualizându-l negativ pe Gusti între marile personalități ale culturii române⁹⁷.

Propensiunea constitutivă a lui Gusti spre recunoaștere științifică s-a suprapus izolării academice pe care tânărul sociolog a resimțit-o în acei ani de început la Iași. Concepția lui despre seminarul modern a fost transpusă în 1912 într-o lucrare, „Un seminar pentru sociologie, politică și etică la Universitatea din Iași”, și publicată în revista fostului său profesor de la Leipzig, Paul Barth. Activitatea lui inovatoare era semnalată și de René Worms în *Revue internationale de Sociologie* din iunie 1911, lucru pe care Gusti însuși îl menționează la începutul materialului său în limba română⁹⁸. Dimitrie Gusti l-a cultivat interesat pe Ion Bianu, semnând scrisorile adresate acestuia cu „al dumneavoastră vechi devotat” și căutând să-l întâlnească cu orice prilej la București⁹⁹; tot secretarului Academiei Române îi trimitea lucrarea despre reorganizarea Bibliotecii universitare¹⁰⁰.

Înstrăinat în „mediul oriental” ieșean, Gusti încerca să-și definească o altă perspectivă. Dorința de evadare din orașul moldav răzbate epistolar, ca formulă de regăsire a propriului drum de realizare a ambițiilor și proiectelor academice. Lui Bianu i se plânge cel mai adesea pentru situația lui la Iași. Arată o Universitate în impas, mică și fără bani de

peste alte câteva zile: „[...] din cauză că d. prof. D. Gusti se află indispus și împiedicat a ieși din casă, vizita pe care membrii Seminarului de Sociologie, Etică și Politică urmau s-o facă la ospiciul Socola sub conducerea d-sale, în ziua de marți 20 mai, orele 10 dim., se amână pentru o dată ce se va anunța ulterior”; peste o săptămână se anunța că vizita urma să aibă loc irevocabil sâmbătă 2 iunie orele 10 dim.; a doua zi se putea citi că vizita avusese loc, prezentându-se ulterior de ce d. prof. D. Gusti găsisese cu cale să organizeze acea vizită, cum decursese ea, ce i-a interesat mai mult pe membrii Seminarului etc. (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, I, p. 183; *Ibidem*, II, p. 218-219).

⁹⁷ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, vol. II, p. 219. Dincolo de presă, Gusti s-a promovat prin recursul discursiv la personalitățile pe care le întâlnise în viața sa. Cursul lui era fragmentat de invocarea legăturilor cu Sombart, „căsătorit cu fosta lui studentă, Corina Leon”, sau de memorializarea oamenilor politici ai vremii, precum președintele american F. D. Roosevelt sau I. V. Stalin (*Ibidem*).

⁹⁸ „Ein Seminar für Soziologie, Politik und Ethik an der Universität Jassy. Ein Beitrag zur Universitätspädagogik von Demetrius Gusti, Iassy, Sonderdruck aus der *Vierteljahrsschrift für wissenschaftliche Philosophie und Soziologie*, 1912. Vezi traducerea în D. Gusti, *Opere*, III, p. 31-38 și 390-394.

⁹⁹ Aflat la Volovăț, Ripiceni, județul Botoșani, îi scria, la 31 august 1914, lui Bianu despre cele două volume pe care trebuia să le înapoieze la Biblioteca Academiei; de asemenea, nota că, în caz de mobilizare, se vede cu siguranță cu el la București (*Scrisori către Ion Bianu*, vol. I, p. 615).

¹⁰⁰ Epistola poartă data de 15 martie 1915, în *Scrisori către Ion Bianu*, vol. I, p. 614.

biblioteca, care „cheltuie pe cărți cât un particular modest și doar stăruințele lui C. Stere urcaseră suma întrucâtva”. „Din nenorocire, la noi, vorbesc în special de Iași, profesori universitari nu înțeleg încă că biblioteca trebuie să fie cea dintâi și cea mai înaltă instituție universitară!”, se lamenta el în 15 martie 1914. El scria că, fără bibliotecă, nu numai că profesorii și studenții nu puteau lucra și crea pe tărâm științific, dar instituția în sine era redusă „la proporțiile unui liceu”, tezele de doctorat, mai ales cele în Drept, Litere și Științe, fiind duse „în iluzorii”. Însuși rolul social al Universității era afectat fără bibliotecă, întrucât nici publicul mare, care formează opinia publică, „nu putea studia mai serios problemele politice care au atâta nevoie de mai multă pătrundere și pricepere”¹⁰¹. Într-o scrisoare anterioară către același adresant, din 8 februarie 1913, Dimitrie Gusti se exprimase tranșant cu privire la propria lui condiție academică la Iași: „[...] se simțea o caricatură de profesor universitar” și acuza atmosfera din centrul ieșean „unde se încasează numai leafa și se face politică și mahalagisme”¹⁰².

De altfel, încă din septembrie 1912, Gusti încercase să plece la București, prin transfer, pe un post vacant de profesor la Catedra de Sociologie, etică și estetică a Facultății de Litere și Filozofie¹⁰³. Retragerea contextuală în favoarea prietenului său I. Al. Rădulescu-Pogoneanu nu a însemnat o renunțare la aspirația de a se muta la Universitatea din Capitală. Dimitrie Gusti a rămas în contact cu mediile academice bucureștene, cultivând relațiile la Centru. Societatea română de Filozofie a fost un vehicul pentru atingerea scopurilor sale private și academice, el susținând conferințe în cadrul acestei asociații¹⁰⁴.

¹⁰¹ Scrisoare din 15 martie 1914, în *Scrisori către Ion Bianu*, I, p. 615; D. Gusti, *Întemeierea Bibliotecii și seminariilor...*, p. 23.

¹⁰² Scrisoarea din 8 februarie 1913 merită dată *in extenso*, pentru că înfățișează un Gusti stânjenit în activitatea lui de profesor, ca și în acea de om de știință: „[...] se simțea o caricatură de profesor universitar! Eu nu pot lucra, studenții mei nu pot lucra, căci n-avem nimic, nici bibliotecar, nici seminare. Avem numai director de bibliotecă și director de seminare! De-abia aștept să pot trece iarăși granița pentru a fi în elementul meu de lucru! Oh! De ași fi la București, ar fi altceva! Să fiu oare condamnat a petrece cei mai frumoși ani din viața mea științifică aici, unde se încasează numai leafa și se face politică ori mahalagisme?” (în *Scrisori către Ion Bianu*, I, p. 612). În același sens îl ruga într-o scrisoare nedată pe prietenul său Ion Ursu să se intereseze de situația catedrei de sociologie, etică și estetică de la Universitatea din București (Biblioteca Academiei Române, fond Corespondență I. Ursu, S 2 (4)/XLIX, *apud* Ioana Ursu, Dumitru Preda, *op. cit.*, p. 121).

¹⁰³ Cererea de transfer către Minister apare datată 12 septembrie 1912 (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 49). Retragerea solicitării este din 17 octombrie acel an.

¹⁰⁴ Cum a fost cea din 1 iunie 1916, de la Fundația Universitară Carol I, despre necesitatea înființării și organizării unei Facultăți de științe sociale (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 52).

Nemulțumirile exprimate către prieteni și apropiați nu au condus la gesturi de răzvrătire publice. Temperament neconflictual, „cunoscător al psihologiei oamenilor” (Henri H. Stahl)¹⁰⁵, D. Gusti a gestionat atent conjuncturile locale în construirea carierei sale academice. „Doctoralul său egoism” definește, pentru G. T. Kirileanu, capacitatea lui Gusti de a-și urmări scopul¹⁰⁶. Disponibil mereu pentru a scrie și a face elogii, lucru speculat de colegii săi¹⁰⁷, Gusti vorbea mult și pozitiv în public despre toți, tendință care s-a accentuat după mutarea la București¹⁰⁸. De altfel, în afara unor mici dispute, coliziunile lui în lumea intelectuală au fost puține, nefăcându-și dușmani la Iași sau ulterior¹⁰⁹. El a fost ridicat la rangul de profesor titular prin ordinul Ministerului Instrucțiunii din 4 aprilie 1915¹¹⁰, trecând acest proces de promovare universitară alături de Ion Petrovici.

¹⁰⁵ Henri H. Stahl, „Dimitrie Gusti. Personalitatea și opera...”, p. 31.

¹⁰⁶ G. T. Kirileanu, *Corespondență...*, p. 20 (scrisoare către Vasile Bogrea din 27 mai 1919).

¹⁰⁷ În 17 noiembrie 1913, cu prilejul dezvelirii monumentului funerar al lui Vasile Conta din cimitirul Eternitatea din Iași, Gusti a ținut, în numele Universității, cuvântarea în memoria acestuia (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 50). Cu privire la specularea dorinței lui Gusti de a duce elogii, Gh. Bogdan Duică îi transmitea epistolar lui Bianu că nu are timp să scrie răspunsul la recepția dată de Academie în cinstea lui Motru în 1924. Îi recomanda însă să-i facă Gusti, „să-l silească” (*Scrisori către Ion Bianu*, I, p. 299). D. Gusti „s-a executat”, realizând respectivul text, prezentat public pe 9 iunie 1924.

¹⁰⁸ A scris și a rostit 15 elogii academice totuși, pentru A. D. Xenopol, V. Pârvan, C. Rădulescu-Motru, V. Madgearu, Gr. Antipa, L. Mrazec, Vasile Conta etc. E adevărat că mulți dintre aceștia îi erau sau îi fuseseră prieteni, mentori, apropiați între 1920 și 1955. Cf. *Cincisprezece elogii academice, 8 ianuarie 1944 – 16 martie 1945, rostite de Dimitrie Gusti, președintele Academiei Române*, București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului, Imprimeria Națională, 1945, extras din *Analele Academiei Române, Debateri*, tom LXIV. Vezi „Modele etice. Profiluri și medalioane etice. Personalitatea socială”, în D. Gusti, *Opere*, vol. II, p. 335-442.

¹⁰⁹ Disputele în care a fost atras nu au dus la luări de poziție radicale din partea lui. Filologul Ovid Densușianu l-a acuzat că se bagă cu știința lui și cu monografiștii peste tot, mai ales în chestiunile de folclor și etnografie, considerând sociologia *mendax* (mincinoasă). Cf. Stahl, *Amintiri...* p. 222. În anii '30, semnificativă a fost polemica purtată de discipolii lui (Mircea Vulcănescu, în principal) cu revista *Rânduiala*, unde publicau și unii foști echipieri monografiști, precum Ion Ionică, Dumitru C. Amzăr, Ernest Bernea și I. Samarineanu; un alt opozant a fost D. Bodin, care l-a acuzat în *Secolul* că este un „personaj tentacular”, că face „sofiologie” teoretică și „sofiologhie” practică sau „sofiologhie cu filme, popi etc. (*apud* Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 120-123 și 168); acuze la adresa lui Gusti au apărut și dinspre legionari, Mihail Polihroniade acuzându-l pe Gusti (numit *Dimitrie Gustio*) în *Vremea* pentru debandada de la Facultatea de Litere și că era „decanul fantomă” (Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 168).

¹¹⁰ Comisia care a hotărât ridicarea la rangul de profesori titulari a agregatilor definitivi D. Gusti și I. Petrovici, stabilită prin ordin de Ministru, îi cuprindea pe

Chiar dacă nu era încântat de perspectivele locale, Dimitrie Gusti s-a integrat profesional în viața Universității și a devenit treptat un personaj semnificativ pentru oraș. O adresă din 28 aprilie 1916 a Ministerului Instrucțiunii îl arată în comisia de profesor titular a lui Traian Bratu, alături de decanul Al. Philippide și de slavistul Ilie Bărbulescu¹¹¹. De asemenea, în iulie 1916, Gusti fusese numit, în unanimitate, ca delegat în Comisia Bibliotecii Universității din Iași pentru o perioadă de trei ani¹¹². Ca membru de onoare al Societății de binefacere „Moldova”, D. Gusti susținea o conferință, „Sociologia războiului”, pentru ajutorarea familiilor ai căror membri erau mobilizați în armată. Desfășurată pe 6 decembrie 1914, în Aula Universității, prelegerea a fost transformată imediat în carte de sine stătătoare¹¹³. O lucrare care s-a bucurat, evident, de multă reclamă, după cum afirmau malițios contemporanii¹¹⁴.

d) Dimitrie Gusti și războiul românilor. Războiul mondial a demonstrat abilitatea lui Dimitrie Gusti de a se strecura printre situațiile limită pe care le trăia societatea românească și Universitatea ieșeană deopotrivă. Dacă pentru ceilalți, inclusiv prieteni apropiați ai lui Gusti (cum a fost Vasile Pârvan¹¹⁵), realitățile vremii au cerut, și politica sau istoria au consemnat, asumări clare de poziție publică și de acțiune, în cazul sociologului ieșean nu există, după cunoașterea mea, pronunțări manifeste în favoarea Antantei sau a Puterilor Centrale. Dimitrie Gusti nu se exprimă ca un germanofil, deși, încă din 31 august 1914, într-o scrisoare privată către Ion Bianu, se arăta îngrijorat de perspectiva intrării în război de partea Antantei, excedat fiind de opinia publică antantofilă „care nu a

A. D. Xenopol, ca președinte, I. Ursu, I. Găvănescu (raportor pentru dosarul lui Gusti), P. P. Negulescu, care a fost raportor pentru dosarul lui Petrovici, și S. Mehedinți, ultimii doi numiți din partea Facultății de Litere din București. Vezi AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 123/1915, f. 1, 3 și 5. Decretul Regal fusese publicat pe 31 martie 1915.

¹¹¹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 136/1916, f. 6, 27 și 31.

¹¹² *Ibidem*, f. 47.

¹¹³ Vezi aprobarea Senatului față de solicitarea lui Gusti pentru aulă în vederea susținerii conferinței sale „Sociologia războiului” pe data de 30 noiembrie 1914 (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 828/1914, f. 12). Lucrarea lui Gusti, un opuscul mai curând, a fost publicată în 1915, la Editura L. Stefea din București (vezi D. Gusti, *Sociologia națiunii și a războiului*, ediție îngrijită de Ilie Bădescu, București, Editura Floare albastră, 1995, p. 98-148).

¹¹⁴ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 209.

¹¹⁵ Vezi Vasile Pârvan, *Părerile unui trădător*, București, Institutul de Arte Grafice „Carol Göbl”, 1914.

învățat nimic din experiența avută cu rușii în 1878”¹¹⁶. Preferința lui, dată și de formația lui academică¹¹⁷, se întrezărește în conferința despre sociologia războiului. Discutând problema „victoriei”, în finalul studiului său academic, Gusti identifică trei factori necesari pentru atingerea finalului dorit al confruntării: pregătirea militară, pregătirea economică și pregătirea sufletească, în sensul patriotismului adânc și luminat. Însă trimiterea exemplificatoare este cancelarul von Bismarck și descrierea individului care „veghează continuu și știe să-și facă datoria întreagă, când este timpul”¹¹⁸. Ulterior, deși a aprobat măsurile disciplinare luate de rectorul Universității din Iași Constantin Stere împotriva studenților antantofiți (februarie 1915), atitudinea lui față de demisia acestuia a fost echivocă. Acuzat de Ibrăileanu că și-a „vândut” votul din Senat Ministerului liberal al Cultelor și Instrucțiunii Publice, doritor să-l înlăture pe Stere de la Rectorat, Gusti a simțit nevoia să se discolpe. El a admis că Gh. Gh. Mărzescu, liderul local care gestiona criza de la universitatea ieșeană din perspectiva guvernului Brătianu, îl vizitase acasă; dar, convins că mandatul lui C. Stere fusese „cel mai bun și mai rodnic din toate”, Gusti dădea de înțeles că îl refuzase în fapt pe omul politic liberal. El îi scria criticului literar, pe 30 aprilie 1916, că „neavând interese și ambiții ariviste de satisfăcut”, stătuse departe de orice luptă politică, „fiind mândru de libertatea desăvârșită de acțiune, procedând totdeauna numai cum îi dicta conștiința”¹¹⁹.

În contextul societal complicat, Gusti s-a asociat finalmente „grupului Ibrăileanu”, al profesorilor universitari colaboratori ai criticului la *Viața Românească*, cu lingvistul Alexandru Philippide, germanistul Traian Bratu, cu Paul Bujor, Ion Borcea, doctorul Ion Tănăsescu etc., de care-l apropiau nu doar prietenia (față de Bratu), cât și unele valori politice, în sensul reformei agrare și revizuirii Constituției. Afilierea nu a semnatificat identificarea sa cu un crez ideologic. Gusti nu a publicat niciodată în *Viața românească*, revistă care părea să fie, mai ales prin studiile publicate aici de C. Stere, o alternativă culturală și politizată a proiectului

¹¹⁶ Apud Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 50. Eu nu am identificat respectivul text în *Scrisori către Ion Bănu...*

¹¹⁷ Scriindu-i lui G. T. Kirileanu în 1910 despre Germania, Gusti exclama: „Sublimă țară!” (G. T. Kirileanu, *Corespondență...*, p. 485).

¹¹⁸ „El așteaptă liniștit și trage cu urechea până ce răsună pasul lui Dumnezeu printre evenimentele istorice”, moment în „care se repede și apucă vârful mantalei sale” (Dimitrie Gusti, *Sociologia națiunii și a războiului*, p. 135-136).

¹¹⁹ *Scrisori către Garabet Ibrăileanu*, vol. III, ediție îngrijită de M. Bordeianu, V. Botez, Gr. Botez, București, Editura Minerva, 1973, p. 77-78.

său științific de schimbare socială. El s-a mărginit la sprijinirea politicii universitare promovată de acest grup¹²⁰.

Intrarea României în războiul mondial, în august 1916, a accelerat, paradoxal, evoluția lui Dimitrie Gusti înspre dorita ipostază de figură publică determinantă. Împrejurările conflictului, înfrângerea militară din toamna primului an de lupte, refugiul la Iași și dezbateră generalizată la nivelul elitei cu privire la reformarea societății l-au proiectat pe sociologul ieșean ca factor esențial pentru viața universitară ieșeană și un dirigitor social la nivel național.

Din informațiile care se cunosc, și care au un grad relativ de certitudine, Dimitrie Gusti a trăit marginal marile elanuri și dezamăgiri ale românilor angrenați în război. Cronologia vieții lui familiale înregistrează pentru anii 1916-1918 căsătoria și divorțul de Martha Stroici, descendentă a unor vechi boieri moldoveni, familie cu proprietăți funciare și care făcea politică la conservatori¹²¹. Numele lui Gusti nu este regăsit ca autor în acele publicații românești de propagandă care induceau stări de spirit favorabile victoriei. Mulți dintre membrii corpului academic de la Iași, precum psihologul Constantin Fedeleș sau latinistul Petru Mihăileanu (de la Facultatea de Litere), au participat direct în campaniile militare. Neîncrederea oficialilor în naționalitatea germană a soției a făcut ca prietenul său Traian Bratu să fie trimis ca ofițer pe frontul din Dobrogea, deși avea trei copii mici¹²². În acest efort colectiv, mobilizarea lui Dimitrie Gusti la Serviciul Presei al Ministerului de Război (biroul de cenzură) de la București a surprins întrucâtva; explicația că această detașare a fost cauzată de nesatisfacerea de către Gusti a stagiului militar în condițiile studiilor prelungite este totuși dificil de verificat¹²³. După pierderea

¹²⁰ Îl regăsim, astfel, în corespondență cu Ibrăileanu, legat de jocurile de putere din Facultatea de Litere și Filosofie ce au urmat transferului lui Charles Drouhet la București, cu numirea ca suplinitor a lui Nicolae Șerban și susținerea noului candidat al lui Al. Philippide, Paul Zarifopol; un „element minunat”, îl descrie Gusti, în dauna unui „enciclopedist bizar”, incompetent etc. (textul nu este datat decât 1916-1918, *Scrisori către Ibrăileanu*, III, p. 78-79). Zarifopol a devenit profesor suplinitor la Catedra de franceză (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 137, f. 12).

¹²¹ Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 52 și 55.

¹²² După Turtucaia, Traian Bratu a fost retras la Bacău, nefiind lăsat la Iași. Vezi paginile acide pentru tratamentul aplicat lui ca militar în Iorgu Iordan, *op. cit.*, vol. I, p. 302.

¹²³ Din motive care pot fi doar bănuite, încercările și restituirile biografice sau cvasibiografice ale lui Gusti eludează momentul războiului. Vezi Ovidiu Bădina, Octavian Neamțu, *Dimitrie Gusti. Viața și personalitatea*, p. 76-79; O. Bădina, *D. Gusti. Pagini alese*, p. 33; Ovidiu Bădina, „Introducere”, la *D. Gusti, Opere*, vol. I, p. 85; Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 52-53. Pentru Dimitrie Gusti în 1916 vezi, de asemenea, AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 136/1916, f. 61, 66.

Munteniei și refugiul în Moldova din toamna-iarna anului 1916, D. Gusti a fost mutat la Bacău pentru o scurtă perioadă, pe lângă statul major al armatei conduse de Averescu (la serviciul cifrului?). Intervențiile decanului Al. Philippide în favoarea demobilizării și întoarcerii lui la Catedră, încă din septembrie 1916, denotă însemnătatea lui academică, dată de competența științifică și profesională, de capacitatea de a preda mai multe discipline. Adresa lui Philippide către Minister ilustrează o Facultate de Litere și Filozofie descoperită prin lipsa profesorilor; unii muriseră, cum era cazul latinistului P. Mihăileanu, dispărut în teribilul accident feroviar de la Ciurea¹²⁴; alții, precum C. Fedeleş, căzuseră în prizonierat, nemaștiindu-se nimic de ei; pe cei de pe front, „Dumnezeu să-i ție în viață”, scria Philippide. Convingerea savantului că „oamenii învățați sunt rari” îl făcea să solicite revenirea la Iași a lui Gusti și a lui Tafrali pentru a-și ține cursurile. Sugerând desconsiderarea Moldovei și Iașului, a Universității în subsidiar, decanul Philippide arăta că și aici era un oficiu de presă, iar la București se găseau oricum suficienți profesori pentru cenzură, încât lăsarea celor doi „ar fi fără nici o pagubă pentru interesele acelui birou”¹²⁵. Astfel, în 1917, Gusti a suplinat mai multe catedre, inclusiv pe cea de germană a lui Traian Bratu. Dornic să păstreze instituția funcțională în acele vremuri de cumpănă, pentru a nu periclita viitorul tinerimii în sensul îndrumării culturale, dar conștient de suprasolicitarea puținilor profesori suplinitori, Philippide a cerut, într-o nouă adresă din 25 septembrie 1917, demobilizarea definitivă a lui D. Gusti, alături de cea a Bratu. Cunoscutul lingvist echivala continuarea cursurilor universitare cu normalitatea și civilizația; ele trebuiau susținute chiar dacă amplitudinea lor era redusă, ținute fiind cu puțini studenți, în case particulare sau în propriile locuințe ale profesorilor¹²⁶.

e) Sfârșitul războiului mondial și noul început public pentru Dimitrie Gusti. Scutită astfel de rechiziționare, reședința lui D. Gusti din strada Asachi nr. 8 a căpătat o centralitate academică neașteptată. Atât în raport cu Universitatea, cât și ca refugiu pentru prieteni, în primul rând pentru Vasile Pârvan¹²⁷. La începutul anului 1918, ea a devenit locul de

¹²⁴ La parastasul său din 5 ianuarie 1917, D. Gusti a reprezentat Universitatea.

¹²⁵ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 136/1916, f. 66.

¹²⁶ Localurile publice nu erau disponibile, fiind rechiziționate de instituțiile statului (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 137, f. 61 r.-v.).

¹²⁷ Vezi scrisoarea lui Pârvan din 30 aprilie 1917, din Dobrovă, către ministerul de resort, prin care roagă să i se ordonanteze salariul și diurna „pe numele colegului de la Iași, d. Prof. D. Gusti, pe adresa acestuia”; în Vasile Pârvan, *Correspondență și acte...*, p. 204.

întâlnire al intelectualilor care discutau despre România viitoare. Un laborator de idei și planuri care îi reunea constant, în afara lui Gusti, pe Vasile Pârvan, Virgil Madgearu, Victor Slăvescu, Fr. Rainer, Traian Bratu, Charles Drouhet ș.a. În acel context în care părea că se „decide soarta națiunii și a statului român”, favorizat de faptul că majoritatea intelectualilor orientați spre științele sociale se găseau adunați la Iași de evoluția războiului, Dimitrie Gusti a reluat, secondat de Vasile Pârvan și Virgil Madgearu, proiectul de constituire a unei societăți care să discute științific despre schimbarea socială în România. Enunțată în martie 1918, **Asociația pentru Studiul și Reforma Socială** desemna și o reacție la profitorii politici, de tipul Partidului Muncii, Ligii poporului ș.a., care își doreau preeminența în normarea perspectivelor pentru lumea românească. *Apelul* lansat la Iași pentru constituirea Asociației, semnat de Dimitrie Gusti¹²⁸, prelua deziderate ale încercării din 1913: cercetarea tuturor laturilor vieții sociale românești în mod dezinteresat, fără nicio prejudecată și tendință științifică ori politică; înaintarea unor reforme care izvorăsc în mod firesc din aceste anchete; lupta pe toate căile de propagandă pentru înfăptuirea respectivelor măsuri; educația socială a maselor.

Limbajul radical al *Apelului* poartă semnele contextului. Intelectualii reuniți la Gusti acasă erau convinși că Asociația răspundea unei necesități a timpului, în care societatea de mâine trebuia să se construiască științific, prin observație și metodă critică. Refuzând „credința în conducător” și „experiențele politice pe seama românilor”, cu aproximații capricioase și improvizatii haotice, membrii asociației propuneau reorganizarea vieții publice pe alte temelii: cunoașterea pozitivă a lucrurilor, siguranța maximă în întrebuințarea mijloacelor disponibile pentru atingerea celor mai nimerite scopuri și sistematizarea diviziunii muncii, „în așa chip ca fiecare să facă ceea ce se pricepe”.

Primordialitatea științei și refuzul ferm al politicii militante particularizau noua grupare intelectuală. „Asociații” nu afirmă o direcție politică, cu atât mai puțin un partid, nu propuneau soluții salvatoare pentru problemele imediate ale societății. Peste ani, Gusti recunoștea că acei intelectuali urmăreau un nou contract social între politicieni și „savanți”, transpus într-o concepție de cârmuire și o metodă de legiferare menite să restabilească echilibrul între Țara Reală și cea Legală, între națiune și Stat¹²⁹.

¹²⁸ Vezi „Apel făcut în Aprilie 1918, cu prilejul întemeierii Asociației pentru studiul și reforma socială”, în *Arhiva...*, anul I, nr. 1, 1 aprilie 1919, p. 291-293; D. Gusti, *Opere*, III, p. 61-64.

¹²⁹ Prof. D. Gusti, „Virgil N. Madgearu și Institutul de Științe Sociale al României”, în *Sociologie românească*, vol. IV, 1942, iulie-decembrie, nr. 7-12, p. 552-553; Ovidiu

În distribuția de roluri în cadrul Asociației, conducerea i-a revenit implicit lui Dimitrie Gusti, dată fiind paternitatea proiectului și calitățile de organizator ale sociologului ieșean. Extrasele din procesele-verbale ale ședințelor de comitet ținute la Iași în 1918 îl indică însă pe Pârvan, tot mai mult validat științific și academic, în competiție cu Virgil Madgearu, secretarul Asociației, în condiția de a stabili identitatea noii grupări, cu respingerea decisă a politicii militante (membrii înscrși nu trebuiau să facă parte din partide politice) în detrimentul persuadării actorilor partinici, propusă de economist. Arheologul a definit scopul Asociației în sens ideal-științific și moral, de stabilire a direcției și a mijloacelor legale, materiale și umane pentru reformarea vieții. Strângerea materialului necesar pentru realizarea unui program de acțiune organică, care să ralieze decidenții, avea drept finalitate învierea conștiinței politice a națiunii¹³⁰. Studiul care deschide *Arhiva pentru știința și reforma socială*, semnat de Gusti, „Realitate, știință și reformă socială – câteva indicațiuni asupra metodei”, este dublat de cel doctrinar al lui Pârvan, „Ideile Fundamentale ale Culturii Sociale contemporane”, unite prin conceptul de *scientia militans*, ca deziderat al cercetării științifice puse în folosul direct al națiunii și prepararea reformei sociale în România¹³¹.

Dacă i-a condat în mare măsură lui Vasile Pârvan latura „doctrinară” a Asociației, Gusti a asumat dimensiunea organizatorică¹³², prezidând comitetul director sau expunând principiile de organizare și funcționare. Secțiunile înființate în decursul anului 1918 și la începutul celui următor (agrară, comercială și industrială, financiară, juridică, politică și administrativă, politică și igienă socială, culturală) și programele acestora arătau seriozitatea angajamentului intelectual al membrilor și disponibilitatea investiției științifice înspre cercetarea și reformarea societății româ-

Bădina, „Introducere”, în D. Gusti, *Opere*, I, p. 86; Idem, *Dimitrie Gusti. Contribuții...*, p. 23 și urm.

¹³⁰ Comitetul de conducere al Asociației avea 25 de membri. *Arhiva...*, anul VIII, nr. 4, 1929, p. 545-549 (mai ales p. 546, pentru principiul politic moral la Pârvan). Vezi „Personalitatea lui Vasile Pârvan. Un model academic”, în D. Gusti, *Opere*, II, p. 350-356.

¹³¹ În *Arhiva...*, anul I, nr. 1, 1 aprilie 1919, p. V-XXVII (Gusti), respectiv p. 1-29 (Vasile Pârvan); D. Gusti, *Opere*, III, p. 9-28. Ideile lui Vasile Pârvan, în *Datoria vieții noastre. Lecție de deschidere a cursurilor de istoria antică și de istoria artelor, ținute în semestrul de iarnă 1919-1920 la Universitatea din Cluj, citită în ziua de 3 noiembrie 1919*.

¹³² După Nicolae Bagdasar, Gusti era un militant prin temperament și prin excelență; însă termenul are o conotație negativă, întrucât filosoful echivalează militantisul lui Gusti cu agitația și superficialitatea. În același sens, tendința de organizator a lui Gusti îi apărea drept o conștientizare a lipsei de fecunditate spirituală (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 228-229).

nești. Încă de la început, prin intermediul propunerilor lui Dimitrie Gusti de fondare a unei biblioteci, cu o sală de lectură proprie, cu o colecție de documente, a unui repertoriu bibliografic și a unui oficiu de informație, Asociația lua forma unui *institut*. În nevoia difuzării largi a cercetărilor întreprinse asupra societății și națiunii române, a prezentării reformelor corespunzătoare, Gusti a cerut înființarea unui vehicul de promovare, un organ științific intitulat inițial *Studiul și reforma socială*, ulterior *Arhiva pentru știința și reforma socială*. Desemnarea sociologului ieșean ca director al publicației, cu primul număr în 1 aprilie 1919, îl plasează în postura de *factotum* al Asociației. Dacă Virgil Madgearu a fost cel dintâi care a prezentat grupul la București, datorită contactelor lui universitare, încercând atragerea de noi colaboratori, iar, ulterior, la prima Adunare generală ordinară a Asociației, din 15 mai 1919, unui Sextil Pușcariu „mănunchiul de 40 de băieți serioși, cu carte și muncitori” îi apare constituit în jurul lui Pârvan și, apoi, a lui Gusti¹³³, poziția de lider a celui din urmă era necontestată intern. La acea primă întrunire în plen, D. Gusti a fost ales președinte al Asociației pentru o perioadă de cinci ani¹³⁴.

Dar 1918 semnifică anul valorizării lui Dimitrie Gusti nu doar ca intelectual public, ci și în plan profesional, universitar și academic. El căpătase deja statutul de figură esențială a Facultății de Litere din Iași, cu participări în comisiile pentru examene sau pentru acordarea docențelor¹³⁵. Alături de decanul Ilie Bărbulescu, el încerca persuadarea ministrului Instrucțiunii din guvernul Coandă, ieșeanul Petru Poni, pentru acordarea unei sume de bani în vederea editării *Analelor Științifice ale Facultății de Litere*, publicație menită „a face servicii științei române” și „a stabili contactul direct cu știința apuseană”¹³⁶. La finalul anului, favorizat de context, Gusti a căpătat dorita confirmare științifică națională, fiind ales membru al Academiei Române. Prefigurarea finalului fericit, pentru români, al războiului și bucuria realizării nesperate a României Mari, a determinat înaltul for de validare științifică și instituțională să se întrunească într-o sesiune festivă în Aula Universității din Iași, pe 8 octombrie

¹³³ Sextil Pușcariu, *Memorii*, ediție de Magdalena Vulpe, prefată de Ion Bulei, note de Ion Bulei și Magdalena Vulpe, București, Editura Minerva, 1978, p. 443. „Garda de elită pentru ziua de mâine” este sintagma folosită de lingvist pentru a-i desemna pe membrii Asociației.

¹³⁴ Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 57.

¹³⁵ El face raportul asupra lucrării profesorului de Pedagogie Grigore Tăbăcariu, *Personalitatea psihologică*, în octombrie 1918 (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 139/1916, f. 10 r.-v.).

¹³⁶ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 142/1918, f. 21 r.-v.).

1918, sub conducerea lui Petru Poni¹³⁷. Ca o încercare de a-și recupera prestigiul, afectat de rămânerea academicienilor germanofili în Bucureștiul ocupat, dar și ca recunoștință pentru orașul devenit capitală de război sau reverență pentru A. D. Xenopol și N. Iorga, ședința Academiei a dorit să ilustreze concordia națională regăsită, fiind primiți în sânul instituției și figuri culturale și științifice marcante din noile regiuni, precum Ștefan Ciobanu sau Gheorghe Bogdan-Duică etc. La propunerea Secției Istorice, în urma raportului favorabil asupra activității și lucrărilor științifice întocmit de Vasile Pârvan, secretar al comisiei la cei 36 de ani ai săi, cu susținerea lui Nicolae Iorga, Dimitrie Gusti era ales membru corespondent cu unanimitatea celor 18 voturi. După cum reliefa Iorgu Iordan, încă nu avea 40 de ani și „nu se remarcase în mod deosebit prin lucrări vrednice de luat în considerare”¹³⁸. Dar și un apropiat, precum G. T. Kirileanu, rămăsese mirat, „cu gura căscată”, față de acest salt al lui D. Gusti în raport cu filosoful P. P. Negulescu¹³⁹.

Valorizarea eforturilor științifice a fost un argument suplimentar pentru Gusti privitor la necesara lui mutare la București; s-a adăugat imediat, încă din 23 noiembrie 1918, transferarea în capitala eliberată a sediului Asociației pentru Studiul și Reforma Socială. De altfel, într-un moment festiv, la celebrarea a zece ani de lucru la Institutul Social Român din februarie 1929, Gusti a numit această perioadă a întemeierii Asociației de la Iași drept „faza eroică”, urmată evident de faza pozitivă „a realizărilor”. Corespunzătoare transformării Asociației în Institut, această etapă aparține Bucureștiului¹⁴⁰.

Este o fugă a lui Dimitrie Gusti spre Capitală, în pofida recunoașterii largi de care se bucură în Iașul imediat postbelic. În vremuri dificile pentru societatea românească, pentru oraș și pentru Universitate,

¹³⁷ Vezi descrierea ședințelor în N. Iorga, *Memorii (Însemnări zilnice maiu 1917 – mart 1920). Războiul național. Lupta pentru o nouă viață politică*, vol. II, Editura „Națională” S. Ciornei, f.a., p. 81-84.

¹³⁸ Iorgu Iordan, *op. cit.*, vol. I, p. 304.

¹³⁹ Scrisoare a lui Kirileanu către Vasile Bogrea din 27 mai 1919, ca urmare a unei discuții cu Nicolae Iorga. Acesta a apreciat meritele lui Gusti, „munca lui necurmată”, dar dorea totodată să lovească în Dimitrie Onciul (G. T. Kirileanu, *Corespondență...*, p. 20).

¹⁴⁰ *Institutul Social Român. După zece ani de lucru. 1918-1928. Cuvântările Înalțului Regent G. Buzdugan, a președintelui Institutului Social Român și a delegatului guvernului. Membrii de onoare. Scrisorile membrilor de onoare. Estrase din Dările de seamă ale ședințelor Comitetului dela Iași (1918). Dicționarul politic. Statutele și Regulamentul I.S.R.*, București, 1929, Extras din Arhiva pentru știința și reforma socială, revista Institutului Social Român, anul VIII, nr. 4, 1929, p. 5-6; vezi și „Institutul Social Român. După zece ani de lucru”, în D. Gusti, *Opere*, III, p. 68-76.

el se impusese ca personaj indispensabil, în primul rând, pentru Facultatea de Litere și Filozofie. Ales decan al acestei instituții după „retragerea” lui Ilie Bărbulescu din funcție, la 10 martie 1919 (acuzat de atitudinea germanofilă avută în timpul războiului¹⁴¹), și reales în februarie 1920, Gusti s-a ocupat atât de reluarea și buna desfășurare a cursurilor Universității, dar, mai ales, de chestiunile care-i priveau pe membrii Facultății sub raport administrativ; documentele din arhiva Facultății de Litere evidențiază implicarea lui în problema salariilor, alocațiilor de hrană, plății diferențelor de chirie, asigurarea lemnului ș.a. El a gestionat și adversitățile dintre colegii săi profesori, în noua luptă declanșată pentru putere și influență în Facultate prin învinuirea de „nepatriotism” a germanofilului Ilie Bărbulescu de către profesorii reveniți de la Paris, unde făcuseră parte din *Misiunea universitară românească*. Împotriva acuzatorilor Orest Tafrali, Ilie Găvănescu și a lui Ion Ursu, D. Gusti s-a aliat cu Garabet Ibrăileanu, Alexandru Philippide, Ion Petrovici și Traian Bratu, alături de care semnează memorii adresate Marelui Colegiu universitar privitoare la atmosfera din cadrul Universității, solidarizându-se cu profesorii incriminați de colaborare cu inamicul în timpul războiului, „pentru a lăsa fiecărui dintre noi răspunderea morală pentru faptele și vorbele sale”. Sociologul ieșean depășea astfel autoizolarea din primii ani, căpătând un statut de individualitate marcantă a instituției, cu valori sociale și politice puternice. El a utilizat cu iscusință statutul de combatant al lui Traian Bratu, propria sa statură academică, precum și împrejurările confuze din societate (instabilitatea politică, oboseala în a-i pedepsi pe „trădători”, dorința de conciliere) pentru a diminua și marginaliza gruparea contestatară¹⁴².

¹⁴¹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 142, f. 116. Ilie Bărbulescu demisionase în urma Decretul Regal nr. 441 din 21 ianuarie 1919, care obliga Consiliile Facultăților să suspende cadrele didactice universitare care avuseseră o atitudine antinațională în timpul războiului (vezi solicitarea Ministerului de sancționare a „trădătorilor” în AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 897/1918, vol. II, f. 391). Gusti a fost ales decan pe 15 martie 1919, ordinul Ministerului Instrucțiunii și Cultelor confirmându-l cinci zile mai târziu. Cf. Adresa Ministerului din 24 aprilie 1919 către Rectorat, prin care Gusti era confirmat în funcția de decan, în AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 897/1918, vol. II, f. 387.

¹⁴² AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 897 / 1918, vol. II, f. 445-446; AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Facultatea de Litere, dosar 142/1918, f. 234-235, dosar 144/1918, f. 1-18; studiul esențial în această chestiune aparține lui Cătălin Botoșineanu, „Profesorii Universității din Iași și participarea la Războiul Reîntregirii. Cazul Facultății de Litere și Filozofie”, în *Analele Științifice ale Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, Istorie, tom LII-LIII, 2006-2007, p. 273-288. Vezi și scrisorile târzii către Garabet Ibrăileanu în care rememorează această luptă.

Dar, în noua realitate națională și academică postbelică, Dimitrie Gusti ajunge o figură emblematică a Universității ieșene în ansamblu. Investițiile simbolice în profesorul Gusti s-au succedat pe parcursul anilor 1919-1920. În martie 1919, era numit membru în Consiliul general al instrucțiunii din partea învățământului superior¹⁴³. Ulterior, într-o delegație care-i cuprindea și pe profesorii ieșeni P. Poni, Iulian Teodorescu, rectorul Universității, Matei Cantacuzino și dr. Mihai Manicatide, Dimitrie Gusti a făcut parte din Comisia universitară, de pe lângă Consiliul Dirigent, însărcinată cu organizarea noii instituții de învățământ superior din Cluj și cu selectarea corpului profesoral¹⁴⁴. De altfel, Dimitrie Gusti a reprezentat oficial Universitatea din Iași la festivitățile de inaugurare a Universității Daciei Superioare de la 1 februarie 1920. În aceeași lună, el a fost purtătorul de cuvânt al Universității din Iași la înmormântarea lui A. D. Xenopol, rostind discursul funebru, alături de N. Iorga, care a vorbit din partea Academiei, și de Take Ionescu¹⁴⁵.

Anvergura națională accentuată a lui Gusti au făcut însă aceste confirmări tardive și nesatisfăcătoare. În 4 iunie 1919, cu sprijinul lui Vasile Pârvan, în principal, al cărui raport favorabil i-a adus și susținerea lui N. Iorga, Dimitrie Gusti fusese ales membru titular al Academiei pe locul devenit vacant în urma decesului lui Constantin Giurescu. Chiar dacă votul nu a mai fost unanim, din cele 19 voturi, 4 fiindu-i împotriva¹⁴⁶, situația academică a lui Dimitrie Gusti s-a consolidat rapid. El a devenit membru al comisiei de examinare a lucrărilor pentru decernarea premiului „Năsturel”, iar în mai 1920 a reprezentat Academia Română la Sibiu la ceremonia instalării în scaunul de Arhiepiscop și Mitropolit a lui Nicolae Bălan¹⁴⁷. Capitalul simbolic puternic și ascensiunea rapidă în

¹⁴³ Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 57.

¹⁴⁴ O comisie de 12 profesori de la Universitățile Vechiului Regat (cu N. Iorga, Vasile Pârvan, D. Gusti, Petre Poni, G. Țițeica, Em. Teodorescu, Mih. Cantacuzino, Șt. Longinescu, I. Teodorescu, dr. Manicatide, dr. Juvara și dr. Gh. Marinescu), câte trei pentru fiecare facultate, și primii 8 profesori universitari ardeleni, recomandați de comisia de 12 (Sextil Pușcariu, *op. cit.*, p. 397-400). Pârvan și Gusti au promis că vor veni să facă câte un semestru cursuri la Cluj (*Ibidem*, p. 452). Pentru a da substanță noii instituții, o sumă de profesori suplinitori și agregați de la Iași și București au mers la Cluj. De la Universitatea moldavă, numele cele mai cunoscute au fost filologul Vasile Bogrea, geograful George Vâlsan și chimistul Gheorghe Spacu (vezi și AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 897/1918, vol. II, f. 367-370).

¹⁴⁵ În mormântarea a avut loc pe 29 februarie 1920 (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 59).

¹⁴⁶ *Ibidem*, p. 57-58.

¹⁴⁷ *Ibidem*, p. 59.

poziții de decizie în materie de politică universitară și culturală au potențat obiectivele științifice și interesele de intelectual public ale sociologului ieșean. În 1920, Gusti a revendicat hotărât centralitatea instituțională, impunerea lui la București însemnând, în principal, ocuparea poziției de profesor la Universitatea de aici. O dată în plus, a beneficiat de sprijinul lui Pârvan. După dispariția lui Maiorescu, profitând de faptul că dintre profesorii de la Filozofie, I. A. Rădulescu-Pogoneanu avea cei mai puțini studenți, Vasile Pârvan a manevrat Consiliul Profesoral al Facultății spre a-l deplasa pe „ștersul” profesor maiorescian la o catedră de pedagogie practică, înființată ad-hoc, „unde era cel mai potrivit”, pentru „a elibera catedra de sociologie în vederea transferării prietenului său Dimitrie Gusti”¹⁴⁸. Încă din 8 aprilie 1920, Gusti a făcut o cerere către Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice, solicitând această mutare¹⁴⁹. Adresa Ministerului către Rectorat din 23 august, același an, enunța faptul că Gusti se transfera cu toate drepturile câștigate la Universitatea din București, Catedra de Sociologie, etică și estetică, vacantă în acel moment¹⁵⁰. Trecerea lui Gusti la București a fost facilitată de interesul secretarului Ministerului, Garabet Aslan, filosof și om politic averescan, de a-i ocupa catedra de la Iași, devenită astfel vacantă (a și semnat de altfel respectiva adresă în locul ministrului)¹⁵¹. Părerea de rău a Senatului universitar ieșean, exprimată prin vocea lui Traian Bratu, noul decan al Facultății de Litere¹⁵², nu a contribuit decât la ridicarea simbolică a soclului lui Gusti ca mare personalitate publică. Universitatea din Iași nu putea însă să se opună la cererea de transfer a oricăruia dintre profesorii titulari, „oricât s-ar resimți de dureros golul lăsat prin înfăptuirea ei”¹⁵³.

Gestul plecării lui Gusti reprezenta, în fapt, o continuare a hemoragiei de cadre și elite dinspre Iași spre București, care a marcat istoria modernă a românilor¹⁵⁴. Interesul lui Dimitrie Gusti pentru orașul lui

¹⁴⁸ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, vol. I, p. 91; vol. II, p. 221.

¹⁴⁹ AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 924/1920, f. 60-61.

¹⁵⁰ *Ibidem*, f. 119.

¹⁵¹ Însă Senatul unit cu Consiliul Facultății de Litere, în 31 decembrie 1920, a amânat o recomandare pentru docentul G. Aslan ca profesor titular pe catedra ocupată anterior de Gusti (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 941/1920, f. 130). Finalmente, catedra vacantă a fost ocupată de Petre Andrei. Vezi *supra*.

¹⁵² AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 924/1920, f. 164.

¹⁵³ Pentru cuvintele lui Traian Bratu din ședința Senatului, 3 iunie 1920, vezi AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 941/1920, f. 101 r-v.

¹⁵⁴ În 1920, de la Universitatea ieșeană au plecat la București Anastase Obregia, de la Chimie organică, și Iulian Teodorescu, profesor de Drept Penal (AN-Iași, fond Universitatea „Al. I. Cuza”, Rectorat, dosar 941/1920, f. 36 r-v., 42 r-v.).

natal și pentru Universitatea unde a fost profesor timp de 10 ani s-a estompat în timp. „Sărmanul Iași”, așa cum îl descrie într-o scrisoare către Garabet Ibrăileanu, din 24 ianuarie 1921, din care-i vin mai ales „vești urâte”¹⁵⁵, desemnează și emoțional periferizarea unuia din spațiile formării sale. Perpetuând tutela Bucureștiului asupra Iașului din punct de vedere instituțional și intelectual, Gusti s-a implicat uneori în viața Universității, ca mediator sau având interese directe, în recrutarea corpului profesoral. În primii ani postbelici, influența mare a lui Gusti (și a lui V. Pârvan) în numirile la catedrele cu specific de sociologie, psihologie sau filozofie (Petre Andrei, Mihai Ralea etc.) s-a realizat prin Traian Bratu și, secundar, prin legătura cu Ibrăileanu, „liderul grupării țărăniste”; figuri pe care Gusti le proclama ca singurele „două punctele luminoase” de la Iași¹⁵⁶.

Concluzii

Dimitrie Gusti ilustrează intelectualul public care se definește și se construiește meritocratic în perioadă. Propria investiție academică formativă, capacitatea sa intelectuală, direcțiile științifice și instituționale pe care le asumă i-au adus statutul de personalitate marcantă a spațiului cultural românesc, structurant pentru dezvoltarea unui domeniu de cunoaștere, sociologia, și a unui tip de acțiune socială. Într-o oarecare măsură, Gusti este și rezultatul grupului de prestigiu format în anii studenției, avându-l ca lider pe arheologul Vasile Pârvan, și care viza o reformă profundă a societății românești. Pârvan l-a promovat pe Gusti la Universitatea din București și la Academia Română, convingându-l pe Nicolae Iorga sau recenzându-i cercetările în calitate de raportor, deși – cum o spune cu malițiozitate N. Bagdasar – ca istoric nu avea nicio competență pentru așa ceva¹⁵⁷. Recunoașterea acestei influențe ideatică și instituțională este regășibilă în discursul gustian sau în memorialistica celor

¹⁵⁵ *Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol. III, p. 79-80 (misiva este din 24.01.1921).

¹⁵⁶ *Ibidem*, p. 79. Vezi epistolele din 12 aprilie 1920 și din 31 iulie 1922, din Paris, ale lui Mihai Ralea către Ibrăileanu (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol. II, București, Editura Minerva, 1971, p. 277-288, 302); sub raport istoriografic, numele cel mai important pentru înțelegerea acestei realități este al lui Cătălin Botoșineanu, cu „Facultatea de Litere și Filozofie a Universității din Iași. Recrutarea corpului profesoral în primul deceniu interbelic”, în *Analele Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, Istorie, tom LX, 2014, p. 558-559.

¹⁵⁷ Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 220. El este cel care îl propulsează pe Gusti, propunându-l în comisii academice. Vezi scrisoarea lui Pârvan către Bianu din 27 februarie 1925 de a-l include pe Gusti, alături de Gr. Antipa și Andrei Rădulescu, în comisia de premiere Eliade Rădulescu (*Scrisori către Ion Bianu*, vol. III, p. 248).

care l-au înconjurat. „Pârvan este numele care apare cel mai frecvent la Gusti”, afirmă Mircea Vulcănescu¹⁵⁸. Grupul nu este limitat la o relație bilaterală. În sensul unei construcții culturale și sociale de perspectivă, având ca scop un principiu moral politic, „deșteptarea națiunii”, Gusti însuși i-a susținut direct pe prietenii săi de la studiile în Germania¹⁵⁹. Împreună cu ei a realizat în perioada interbelică multe din proiectele gândite odinioară ca ajutând la schimbarea societății¹⁶⁰.

Pe de altă parte, etapa ieșeană este importantă pentru evoluția publică a lui Gusti, atât în plan profesional, universitar, cât și în plan politic, ca mare îndrumător cultural al națiunii. Iașul a reprezentat spațiul și timpul definirii obiectivelor lui Gusti în direcția activității publice nemijlocite. Aici, el a deprins un tip de *leadership* într-un context, e adevărat, nu foarte competitiv academic. A fost pentru Gusti un moment al învățării instituționale, în materie de relaționare, discurs public și practici sociale. „Mânuierea relațiilor sociale”¹⁶¹ a devenit o trăsătură proprie, ajutându-l pe relația cu complicata lume politică românească să realizeze rețele funcționale în sprijinul acțiunilor sale. Oamenii politici și de cultură invitați, pe platforma Institutului Social Român, să discute organizarea României Mari în diversele ei aspecte, i-au conferit notorietate și credibilitate lui D. Gusti¹⁶². În același timp, apolitic și abil, duplicitar deseori¹⁶³,

¹⁵⁸ Mircea Vulcănescu, *op. cit.*, p. 112. Nu am să insist în direcția numeroaselor *elogii* ale lui Gusti la adresa prietenului său din studenție. Refuzul tăios al lui Stahl de a-i concede lui Pârvan ideea monografiilor, preluată de Gusti de la Wundt, sugerează indirect tocmai această preeminență de context, supărătoare pentru unii discipoli gustieni, a arheologului (Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie...*, p. 43).

¹⁵⁹ Dincolo de relația specială de prietenie și susținere reciprocă avută cu Traian Bratu, Gusti „s-a ostenit” mai ales pentru Ion Ursu, așa cum afirmă Vasile Pârvan într-o scrisoare către Ion Ursu din 4 aprilie 1910, de la București (în Vasile Pârvan, *Correspondență și acte*, p. 94). Ajuns decan, Gusti l-a propus pe Ion Ursu pentru suplinirea la Catedra de Istoria românilor la Universitatea din Iași, trimițând la minister raportul de recomandare (vezi și Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 57). La rândul său, Ursu manifestă loialitate și sollicitudine și îi face diferite servicii, interesându-se de soarta seminarului de sociologie și etică pe care-l înființase (BAR, fond Correspondență I. Ursu, S 2 (4)/XLIX, *apud* Ioana Ursu, Dumitru Preda, *op. cit.*, p. 121).

¹⁶⁰ În afară de mult cunoscuta și mediatizata Asociație, vezi înființarea Societății de editură Cultura Națională împreună cu Vasile Pârvan și Marin Simionescu-Râmniceanu, cu fonduri de la Aristide Blank (Dinu Țenovici *et al.*, *op. cit.*, p. 60).

¹⁶¹ Henri H. Stahl, „Dimitrie Gusti. Personalitatea și opera”, p. 31.

¹⁶² Zoltán Rostás, *O istorie orală a Școlii Sociologice de la București*, București, Editura Printech, 2001, p. 34.

¹⁶³ Nicolae Bagdasar încearcă să acrediteze că, între cele două războaie mondiale, Gusti a servit ca model pentru un foileton publicat în *Adevărul*, intitulat *Licheaua*, plecând de la comportamentul sociologului față de Regele Carol II. Paternitatea expresiei

el a atras oameni foarte diferiți, de la regele Carol II la tinerii legionari, comuniști etc., în proiectul său de sociologie militantă, bazat pe anchete de teren în ruralul românesc și pe intervenția modernizatoare efectivă¹⁶⁴.

Însă traiectoria lui Dimitrie Gusti ilustrează și marginalitatea Iașului și a Universității, doar trambuline pentru situații mai avantajoase. În condițiile centralismului bucureștean accentuat, în care resursele se acordau discriminatoriu, iar profesorii prestigioși căutau să identifice debușee academice spre care să „evadeze”, Iașul ajunge doar un alt spațiu universitar în România Întregită.

The Birth of the Public Intellectual: Dimitrie Gusti (Summary)

Keywords: *academic migration, Leipzig, University of Iași, public intellectual, sociology.*

The topic of this study is Dimitrie Gusti, a major personality of the Romanian public and academic sphere from the first half of the twentieth century. As far as his agenda, approach and results are concerned, Gusti is on a par with Titu Maiorescu, Constantin Stere, Nicolae Iorga, Eugen Lovinescu etc. The school of sociology he founded in Bucharest, his endeavours towards the monographic research of the Romanian village using teams of students, editing the *Encyclopaedia of Romania* etc. reveal a socially involved academic, an inspiring personality and a cultural organizer eager to transform the Romanian community, a true “mentor of the nation.” Reclaimed, with an ulterior motive, by the restored Bucharest school of sociology after 1990, following their wish to academically reconfigure their own field of knowledge starting from the inaugural figure of *The Professor*, D. Gusti has never been the object, however, of a professional historical biography meant to clarify some episodes in his formation as

i-ar fi aparținut lui Nae Ionescu (Nicolae Bagdasar, *op. cit.*, II, p. 217). Însă Paul Zarifopol, autorul foiletonului, a fost, la rândul-i, un critic interesat al lui Gusti. O scrisoare a lui Zarifopol către Ibrăileanu, datată București, 18 octombrie 1933, denotă animozitatea literatului față de Gusti. Mulțumindu-i că vorbise călduros lui Gusti despre el, Zarifopol afirmă că îi rămâne îndatorat numai lui Ibrăileanu pentru postul de la Uniunea Fundațiilor Regale, întrucât sociologul nu-l dorea deloc acolo, „cum nu mă vrea, de altfel, nici în alte părți” (*Scrisori către G. Ibrăileanu*, vol. III, p. 430). La rândul lui, Nae Ionescu ar fi afirmat sarcastic despre abilitatea lui Gusti de a se descurca că „dacă Gusti ar fi fost Adam, mânca mărul și se-nvârtea să nu fie dat afară din Paradis” (Zoltan Rostas, *Monografia ca utopie*, p. 56).

¹⁶⁴ Lucian Boia, *op. cit.*, p. 33. Vezi și Antonio Momoc, *Capcanele politice ale sociologiei interbelice. Școala gustiană între carlism și legionarism*, prefată de Zoltan Rostas, București, Editura Curtea Veche, 2012.

a member of academia and as a historian, as well as the model of social and cultural action he espoused, including its public implementation.

Using the sources available, published or unpublished, at the Iași University Archives, the Faculty of Letters and the Rectorate collections, the memoirs and correspondence of contemporary figures, the goal of the present research is to restore the 1910-1920 period in the sociologist's life, years that Gusti, now a mature, professionally established and fully formed intellectual, spent in Iași after completing university studies in Germany and France with flying colours. This second stage can be defined in Gusti's biography as a foundational one, the time when he started to matter as an academic, the period of his beginnings as a public figure in the Romanian milieu.

At the same time, this decade was one of challenges, testing his methods and establishing him as a crucial character for the development of a scientific field in Romania – sociology – and a certain type of social action, through The Association for Study and Social Reform which accompanied it, both decisive from the point of view of his research. At the end of his Iași period, even if he had not become a major public figure, able to decisively influence social reality, professor Gusti was still a recognized personality, the University's dean of the Faculty of Letters and Philology, a corresponding member of the Academy and one of its members, starting with 1918.

The use of the semi-biographic approach as a method implied understanding the character in context. Gusti's personal history crossed paths, in this paper, with other histories. First and foremost, an intellectual history, connected to that *prestigious group* formed during his years as a student in Germany, led by Vasile Pârvan and including (with the exception of Gusti), Traian Bratu, Ion Ursu, Marin Simionescu-Rîmniceanu and, later on, Virgil Madgearu, a group which played a significant part in the sociologist's professional, academic and public journey. At the same time, Gusti's biography appeals to institutional history, mainly that of the Iași University, of Romanian superior education at the time, as well as local history, that of Iași and its administrative, political or cultural decay. Dimitrie Gusti's trajectory illustrates the marginality of Iași and its university, mere trampolines for more advantageous situations. In the context of a pronounced Bucharest centralism, in which resources were discriminately distributed and prestigious professors were looking to find academic outlets to "escape" to, Iași became yet another of the university cities of Romania.